

**CONSIDERAȚII DESPRE
APARIȚIA ȘI DEZVOLTAREA
PRIMELOR
MĂRTURISIRI DE CREDINȚĂ**



CUPRINS:

PARTEA I

O RUGĂMINTE, DOUĂ ÎNDEMNURI ȘI O PROVOCARE

Capitolul I: PROLEGOMENE ȘI INTEROGAȚII

Capitolul al II-lea: LOCUL AFIRMAȚILOR MINIMALE DE CREDINȚĂ ÎN CADRUL EDUCAȚIEI RELIGIOASE

- I. Definiția educației
- II. Apariția și istoria afirmațiilor minimale de credință
 - A. Ocurențe și tipare vetero-testamentare
 - B. Yeșua Noștri și credința mesianică
 - C. Afirmații ale credinței în Biserica apostolică
 1. Învățăturile apostolice: denumiri, moduri de raportare la ele, conținut
 - a. Denumirile corpusului de învățături apostolice
 - b. Moduri de raportare la corpusul de învățături apostolice
 - c. Conținutul corpusului de învățături apostolice
 - d. *Kērygma*, *palingenesis*, *didachē* și *katēcheō*

Capitolul al III-lea: INTERLUDIU IUDAIC

Capitolul al IV-lea: CATEHEZA ÎN BISERICILE PRIMELOR CINCI SECOLE

- I. Manuale catehetice
- II. Locașuri de catehizare
- III. Concilii și Crezuri

Capitolul al V-lea: MĂRTURISIREA DE CREDINȚĂ: DEFINIȚIA DE LUCRU ȘI NECESITATEA EXISTENȚEI SALE

- I. Mărturisirea de credință: definiție de lucru
- II. Mărturisirea de credință: necesitatea existenței sale
 - A. Argumentul maturizării spirituale
 - B. Argumentul smereniei
 - C. Argumentul sistematizării în vederea apologiei
 - D. Argumentul socializant istoric
 - E. Argumentul relațional prezent
 - F. Argumentul transparenței
 - G. Argumentul religiologic

O RUGĂMINTE, DOUĂ ÎNDEMNURI ȘI O PROVOCARE

Am primit îndemnul de a elabora o Mărturisire de credință pentru comunitățile mesianice și de „sâmbătari”¹ din România. Însă, am considerat util ca înaintea de a expune Mărturisirea în sine care, pe harta disciplinelor teologice, ține de teologia dogmatică (sistematică) și simbolică, să fac o schiță a modului în care au apărut și s-au dezvoltat Mărturisirile de credință. Nu voi analiza Mărturisirile semnificative elaborate mai târziu de secolul al V-lea, ci prezint doar apariția unor afirmații minimale de credință, apoi dezvoltarea lor în catehisme și Crezuri. Pe harta disciplinelor teologice despre care vorbeam mai sus, această lucrare ține de teologia istorică. O pun la dispoziția tuturor celor interesați în următorii termeni:

O rugămintă

Pe aceia care vor lectura schița îi îndemn călduros să înalțe o rugăciune înaintea Tatălui pentru mine, nedesăvârșitul. Îmi alătur și eu rugăciunea la cuvintele psalmistului:

Cercetează-mă, Dumnezeule, și cunoaște-mi inima!
Încearcă-mă, și cunoaște-mi gândurile!
Vezi dacă sunt pe o cale rea,
Și du-mă pe calea veșniciei!²

Pentru lucrurile corecte și bune din ea, toată slava I Se cuvine DOMNULUI, știind că

Din El, prin El, și pentru El sunt toate *lucrurile*.
A Lui să fie slava în veci!
Amin.³

Două îndemnuri

Poate că unii vor ajunge la concluzia că le sunt utile părți sau capitole din ea și vor dori să le întrebuițeze. Pentru aceștia, am două îndemnuri: primul ar fi să nu se pripească, ci să-și amintească îndemnul Apostolului: „...Cercetați toate lucrurile, păstrați ce este bun, feriți-vă de orice se pare rău.”⁴

Al doilea îndemn este ca atunci când vor prelua părți din schiță, să-și amintească legea copyright-ului dumnezeiesc, consemnat în Ieremia 23:30, Matei 22:21b și finalul versetului 7 din Romani 13:7. Le reproduc mai jos:

¹ Când spun „sâmbătari” nu mă refer la credincioșii adventiști de ziua a șaptea, care au propria lor Mărturisire de credință, ci la o alianță de vreo 80 de comunități de credință din România, comunități neconstituite într-un cult, relativ exotice, care respectă Șabatul, Praznicele din Levitic 23 și au alte trăsături caracteristice.

² *Psalmii*, 139:23,24.

³ *Epistola către romani*, 11:36.

⁴ *Epistola întâi către tesaloniceni*, 5:21,22.

De aceea, iată, zice Domnul, am necaz pe proorocii care își ascund⁵ unul altuia cuvintele Mele.

Ieremia 23:30

Dați dar Cezarului ce este al Cezarului, și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu!

Matei 22:21

...cui datorați cinstea, dați-i cinstea.

Romani 13:7.

O provocare

Cei care consideră că lucrarea trebuie corectată, au sarcina înaintea lui Dumnezeu, a propriei lor persoane și înaintea altora de a scrie lucrări mai bune. Le voi citi cu bucurie.

„E unul care cântă mai dulce decât mine?

Cu-atât mai bine țării, și lui cu-atât mai bine.

Apuce înainte ș-ajungă cât de sus.

La răsăritu-i falnic se-nchină-al meu apus.”⁶

⁵ Dumitru Cornilescu a tradus eronat acest verset: termenul ebraic *ganav* (*klepto*, în Septuaginta) înseamnă „a fura”, nu „a ascunde”. (Zicând acestea, nu spun că aș fi profet, nici că aceste cuvinte ar fi Cuvântul pur al DOMNULUI, *lo-alenu!*)

⁶ Vasile Alecsandri, „Unor critici”, în *Ostașii noștri*, ciclul „Poezii postume”, Editura Pentru Literatură, București, 1967.

Capitolul I

PROLEGOMENE ȘI INTEROGAȚII

Mai întâi, voi formula câteva întrebări, așa cum probabil le-ar fi ridicat Socrate, Maieutul:

- a. **Ce este o Mărturisire de credință?**
- b. **Cum a apărut ea?**
- c. **Care este definiția Mărturisirii de credință și de ce ar fi ea necesară?**
- d. **Care trebuie să fie locul și funcția Mărturisirii de credință în cadrul unei *Qehilah*, adică al unei comunități de credință mesianică, sau în cadrul unei *Ekklesia*, adică al unei adunări creștine?**

Pentru a putea răspunde acestor interogații, aparent simple, voi folosi, în general, metoda rabinică *kal va-homer*, „ușor și greu”: utilizând această metodă, se trece de la parte la întreg, de la ușor la greu, de la simplu la complex, de la cunoscut la necunoscut, se fac inferențe, se analizează nexuri cauzale (legături „cauză-efect”), se examinează faptele în ordine cronologică.

Răspunsul la prima întrebare, „Ce este o Mărturisire de credință?” poate fi dat numai după aducerea în discuție a raportului de subordonare-supraordonare dintre o Mărturisire de credință și educația religioasă în genere, fie ea iudaică, mesianică sau creștină.

Pentru aceasta voi defini educația în genere, apoi voi survola cadrul istoric al apariției și dezvoltării Mărturisirii de credință, examinând educația și învățătura vetero-testamentară (mozaică, post-mozaică, exilică, post-exilică), ulterior cea neo-testamentară și cea din istoria Bisericii.

Capitolul al II-lea

LOCUL AFIRMAȚILOR MINIMALE DE CREDINȚĂ ÎN CADRUL EDUCAȚIEI RELIGIOASE

I. Definiția educației

De la începuturile existenței sale, omul a învățat, a experimentat, a tras concluzii și a vrut să le transmită mai departe. Unul dintre modurile de predare a fost cel al exemplului personal. Altul a fost cel dramatizat: preoția, jertfele, Cortul întâlnirii sau Templul, praznicele, mâncărurile și spălările, circumcizia din *Tanakh*⁷ sunt nu numai tipuri care arătau spre antetipuri, ci în esența lor sunt și lecții obiectuale, teatralizate. Alt mod de predare a fost cel al instituției didactice, care a îmbrăcat forme diferite, în funcție de civilizație, context, perioadă istorică, abordare pedagogică. Astfel, predarea se va fi făcut în școală, *Lyceum*, *Akademia*, sinagogă, *yeșivah*, sau prin dialectică și/sau plimbări peripatetice⁸. Cu toate acestea, apelând la celebra teorie maioreșciană a formelor și fondului, ceea ce este recurent în toate aceste forme este fondul comun: educația, fie ea orală sau scrisă.

Dar definirea educației este o întreprindere complexă. Henri Pieron spune cu umor că „educația este unul dintre acele cuvinte al căror sens lumea crede că-l cunoaște bine, cu condiția să nu fie nevoită să-l definească.”⁹ Totuși, pedagogul C. Stan spune că educația ar fi “evoluție dirijată” sau, mai pe larg, este atât “o scoatere din natură” cât și “creștere, actualizare a unor potențialități existente doar în stare latentă”.¹⁰ (Recunoaștem aici influența aristotelică.)

După J. Dewey, educația ar fi „acea reconstrucție sau reorganizare a experienței care se adaugă la înțelesul experienței precedente și care mărește capacitatea de a dirija evoluția celei care urmează.”¹¹

Și, în sfârșit, din punctul de vedere al unuia dintre cei mai mari teologi și predicatori ai tuturor timpurilor, Ioan Hrisostom, „a educa înseamnă... a-l crește pe copil moral și în evlavie, a-i modela inteligența, a forma un atlet pentru Hristos. Educația este asemenea unei arte, însă artă mai mare decât educația nu există, pentru că dacă toate artele aduc un folos pentru lumea de aici, arta educației se săvârșește în vederea accederii la lumea viitoare.”¹²

Faimosul teolog și predicator aduce în discuție educația religioasă. Consider binevenită enumerarea unor forme de educare religioasă, menționate de Vasile Gordon: „exemplul, instrucția religioasă, activitățile educative, rugăciunea

⁷ *Tanakh*: acronim pentru *Torah*, *Neviim* și *Ketuvim*, adică Legea, Profetii și Scrierile, cărțile sfinte ale evreilor, care alcătuiesc ceea ce creștinii denumesc impropriu Vechiul Testament.

⁸ Jeanne Hersch, *Mirarea filozofică – Istoria filozofiei europene*, Humanitas, București, 1994, p. 42.

⁹ H. Pieron, *apud* Cristian Stan, *Teoria educației – Actualitate și perspective*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001, p. 79.

¹⁰ *Ibid.*, p. 82.

¹¹ *Ibid.*, p. 81.

¹² *Ibid.*, p. 80.

individuală, cântecele religioase, ceremonialul religios, predica și conferința cu subiect religios, literatura și arta cu subiecte religioase”.¹³

Și, rămânând în minte și inimă cu gândul superb rostit de Ioan Hrisostom, vom aborda educația în lumina terminologiei sale utilizate în Vechiul Testament.

II. Apariția și istoria afirmațiilor minimale de credință

A. Ocurențe și tipare vetero-testamentare

Articolul „Education” din *Nelson’s New Illustrated Bible Dictionary* aduce în discuție ceea ce ne interesează pe noi din concepția vetero-testamentară despre educație: „Pentru israeliți, țelul educației era pregătirea poporului pentru a-L cunoaște pe Dumnezeu și pentru a trăi pașnic unii cu alții.”¹⁴

O primă aluzie la educația evlavioasă apare în Genesa 18:19:

Căci Eu îl cunosc (pe Avraam, n.ns.) și știu că *are să poruncească fiilor lui și casei lui după el să țină Calea Domnului, făcând ce este drept și bine*, pentru ca astfel Domnul să împlinească față de Avraam ce i-a făgăduit...

(Subl. ns.)

O confirmare a adevărului acestui verset apare cu ocazia dramaticei ieșiri a Israelitilor din robia Egiptului. Exod 12 nu arată doar *Pesach*-ul, Praznicul Paștelor, prima sărbătoare din anul liturgic, ci și faptul că copiii erau îndemnați să întrebe „Ce înseamnă acestea?”¹⁵. În timp, în iudaism s-au mai adăugat trei întrebări, concretizându-se în *Arba cușiot*, „Cele patru întrebări” care trebuie puse și declanșează din partea capului familiei relatarea evenimentului istoric, social și național al Izbăvirii din Egipt, redat în Exod 12:27 și îndeosebi în Deuteronom 26:5-9:

⁵ Apoi să iei iarăși cuvântul, și să spui înaintea Domnului, Dumnezeului tău:

„Tatăl meu era un Arameu pribeag, gata să piară; s-a pogorât în Egipt cu puțini inși, și s-a așezat acolo pentru o vreme. Acolo, a ajuns un neam mare, puternic și mare la număr.

⁶ Egiptenii ne-au chinuit, ne-au asuprit, și ne-au supus la grea robie.

⁷ Noi am strigat către Domnul, Dumnezeul părinților noștri. Domnul ne-a auzit glasul, și a văzut asuprirea, chinurile și necazurile noastre.

⁸ Și Domnul ne-a scos din Egipt, cu mână tare și cu braț întins, cu arătări înfricoșătoare, cu semne și minuni.

⁹ El ne-a adus în locul acesta, și ne-a dat țara aceasta, țară în care curge lapte și miere.”

Apoi, în timpul exodului, Dumnezeu a luat gloata care ieșise din Egipt și, în decurs de câteva luni, a transformat-o într-o națiune cu o constituție și o legislație

¹³ Pr. conf. dr. Vasile Gordon, *Biserica și școala*, Christiana, București, 2003, nota p. 162.

¹⁴ „Education”, în Ronald F. Youngblood (ed. gen.), *New Illustrated Bible Dictionary*, Thomas Nelson Publishers, USA, 1995.

¹⁵ *Exodul*, 12:26. În iudaism există un set de patru întrebări pe care copiii sunt învățați să le pună de *Pesach*, prima fiind *Ma niștana*.

definită clar, act care, cel puțin din punctele de vedere istoric și social, a fost un miracol! Printre alte porunci, Dumnezeu le-a trasat și obligația de a-L cunoaște și de a-L face cunoscut, de a învăța și de a asculta de *Torah*, Legea Sa; în Deuteronom 6:6-7, unde apare o parte din marele *Șema* ebraic, esența credinței mozaice, se spune explicit:

Și poruncile acestea, pe care ți le dau astăzi, să le ai în inima ta. Să le întipărești în mintea copiilor tăi și să vorbești despre ele când vei fi acasă, când vei pleca în călătorie, când te vei culca și când te vei scula.

Deuteronom 6:6-7.

Observ aici nu numai obligația trasată individului de a-și apropria învățăturile dumnezeiești, ci și de a le preda mai departe, în cadrul familiei. „Părintele trebuia să utilizeze diferitele activități obișnuite ale vieții ca mijloace de a-și învăța copiii despre Dumnezeu.”¹⁶ Acest lucru se făcea pentru că din copii trebuia să se facă „inele solide ale lanțului neîntrerupt care să transmită, neștirbit, patrimoniul religios din generație în generație... Datoria ineluctabilă nu era alta decât a inocula copiilor inițierea în cunoașterea *Torei*.”¹⁷

Nu numai activitățile cotidiene erau prilejuri în care copiii puteau primi învățături sfinte, ci și ocaziile date de sărbători: „Întrepătrunderea religiei cu viața agricolă era evidentă la toate sărbătorile... Sărbătorile prezentau de asemenea istoria religioasă... Așadar, încă din vremurile cele mai vechi, viața de toate zilele, crezul și practicile religioase erau inseparabile”, spune D. F. Payne de la London Bible College.¹⁸ (Sesizăm, în trecut, faptul că între sfera sacralului și cea a profanului nu se opera dihotomia carteziană modernă).

Copiii învață multe datorită cuvintelor, dar și mai multe datorită acțiunilor pe care le văd și le practică la rândul lor. Această practică se numește imitație și este, după cum spune Pavel Mureșan, „un proces psihosocial și o formă a învățării sociale”...”în cadrul unui raport care se stabilește între un OBSERVATOR (O) și un MODEL (M).”¹⁹

Însă aici subliniez faptul că în iudaism, atât cel mozaic cât și cel rabinic, nu există numai o pedagogie, o activitate prin care sunt educați numai copiii, ci și o andragogie, educarea adulților. (E drept că aceasta era uneori doar un deziderat.²⁰) Fundamentul acestei afirmații se vede limpede din următoarele versete:

...Să puteți învăța pe copiii lui Israel toate legile pe care li le-a dat Domnul prin Moise.
Levitic 10:11.

¹⁶ „Education in Bible Times”, în Trent Butler (ed. gen.), *Holman Bible Dictionary*, Holman Bible Publishers, Nashville, Tennessee, USA, 1991.

¹⁷ Andre Cohen, *Talmudul*, Hasefer, București, 1999, trad. C. Litman, p. 253-254.

¹⁸ „Educația”, în J.D. Douglas (red. pr.), *Dicționar Biblic*, Cartea Creștină, Oradea, 1995, trad. Liviu Pup, John Tipei.

¹⁹ Pavel Mureșan, *Ce este imitația?*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1980, p. 7.

²⁰ *Cartea a doua a Cronicilor*, 15:3: „Multă vreme Israel a fost fără Dumnezeul cel adevărat, fără preot care să învețe pe oameni, și fără lege.”

...Ei învață pe Iacov poruncile Tale, Și pe Israel legea Ta...
Deuteronom 33:10b.

Veți ști atunci că Eu v-am dat porunca aceasta, pentru ca legământul Meu cu Levi să rămână în picioare, zice Domnul oștirilor.
Legământul Meu cu el era un legământ de viață și de pace. I l-am dat ca să se teamă de Mine; și el s-a temut de Mine, a tremurat de Numele Meu.
Legea adevărului era în gura lui, și nu s-a găsit nimic nelegiuit pe buzele lui; a umblat cu Mine în pace și în neprihănire, și pe mulți i-a abătut de la rău.
Căci buzele preotului trebuie să păzească știința, și din gura lui se așteaptă învățătură, pentru că el este un sol al Domnului oștirilor.
Maleahi 2:4-7.

În altă ordine de idei, iudaismul timpuriu a dezvoltat un crez fundamental al său; el era compus din *Șema* (Deuteronom 6:4-9), din *Ve-haia im șamoa* (Deuteronom 11:13-21) și din *Țițit* (Numeri 15:37-41).

Șema recunoaștea suveranitatea lui Dumnezeu asupra poporului Yisrael:

⁴Ascultă, Israele! Domnul, Dumnezeul nostru, este singurul Domn.

⁵Să iubești pe Domnul, Dumnezeul tău, cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu toată puterea ta.

⁶Și poruncile acestea, pe care ți le dau astăzi, să le ai în inima ta.

⁷Să le întipărești în mintea copiilor tăi, și să vorbești de ele când vei fi acasă, când vei pleca în călătorie, când te vei culca și când te vei scula.

⁸Să le legi ca un semn de aducere aminte la mâini, și să-ți fie ca niște fruntarii între ochi.

⁹Să le scrii pe ușorii casei tale și pe porțile tale.

Deuteronom 6:4-9.

Ve-haia im șamoa reia ideile primului paragraf și adaugă recompensele și pedepsele divine:

¹³Dacă veți asculta de poruncile mele pe care vi le dau astăzi, dacă veți iubi pe Domnul, Dumnezeul vostru, și dacă-I veți sluji din toată inima voastră și din tot sufletul vostru,

¹⁴El va da țării voastre ploaie la vreme, ploaie timpurie și ploaie târzie, și-ți vei strânge grâul, mustul și untdelemnul;

¹⁵de asemenea va da iarbă în câmpiile tale pentru vite, și vei mânca și te vei sătura.

¹⁶Vedeți să nu vi se amăgească inima, și să vă abateți, ca să slujiți altor dumnezei și să vă închinați înaintea lor.

¹⁷Căci atunci Domnul S-ar aprinde de mânie împotriva voastră; ar închide cerurile, și n-ar mai fi ploaie; pământul nu și-ar mai da roadele, și ați pieri curând din țara aceea bună pe care v-o dă Domnul.

¹⁸Puneți-vă dar în inimă și în suflet aceste cuvinte pe care vi le spun. Să le legați ca un semn de aducere aminte pe mâinile voastre, și să fie ca niște fruntarii între ochii voștri.

¹⁹Să învățați pe copiii voștri în ele, și să le vorbești despre ele când vei fi acasă, când vei merge în călătorie, când te vei culca și când te vei scula.

²⁰Să le scrii pe ușorii casei tale și pe porțile tale.

²¹Și atunci zilele voastre și zilele copiilor voștri, în țara pe care Domnul a jurat părinților voștri că le-o va da, vor fi tot atât de multe cât vor fi zilele cerurilor deasupra pământului.

Deuteronom 11:13-21.

Țițit prescrie confecționarea și portul de franjuri la cele patru colțuri ale *talit*-ului:

³⁷Domnul a zis lui Moise:

³⁸"Vorbește copiilor lui Israel, și spune-le să-și facă, din neam în neam, un ciucure la colțurile veșmintelor lor, și să pună un fir albastru peste ciucurile acesta din colțurile veșmintelor.

³⁹Când veți avea ciucurile acesta, să vă uitați la el, și să vă aduceți aminte de toate poruncile Domnului, ca să le împliniți și să nu urmați după poftele inimilor voastre și după poftele ochilor voștri, ca să vă lăsați târați la curvie.

⁴⁰Să vă aduceți astfel aminte de poruncile Mele, să le împliniți, și să fiți sfinți pentru Dumnezeu vostru.

⁴¹Eu sunt Domnul, Dumnezeu vostru, care v-am scos din țara Egiptului, ca să fiu Dumnezeu vostru."

Numeri 15:37-41.

Acest crez minimal se încheia cu evocarea ieșirii din Egipt, de unde Dumnezeu i-a eliberat pe copiii lui Israel.²¹

Un alt exemplu concludent pentru edificiul teologic pe care vreau să-l ridic este cel găsit în Iosua 24. Cadrul acestui tip de afirmație de credință iudaică timpurie e întrevederea lui Iosua cu bătrânii, conducătorii, judecătorii și ofițerii israeliți. Duhul Sfânt începe să profetească prin Iosua (v. 2-13), recapitulând faptele dumnezeiești puternice făcute în beneficiul lui Israel. Apoi apare o intervenție orală a lui Iosua, care îndeamnă la slujirea lui YHWH și la renunțarea la idoli (v. 14,15). Poporul răspunde mărturisindu-L pe YHWH ca fiind Dumnezeu lor, apoi urmează imediat o recitare a isprăvilor Sale și o nouă declarație a suveranității Lui (16-18). Aici se află, una lângă cealaltă, două tipuri de mărturisiri: una nominală (YHWH este Dumnezeu), iar cealaltă fiind tipul verbal care relatează mărețele fapte ale lui Dumnezeu.

Această afirmație de credință este repetată într-un moment extrem de tensionat pentru poporul evreu, când începuseră să-L părăsească pe YHWH, și anume la confruntarea lui Ilie cu profeții mincinoși, din I Regi 18. După cum se știe, versetul 39 redă strigătele poporului:

Când a văzut tot poporul lucrul acesta, au căzut cu fața la pământ, și au zis:

"Domnul (YHWH) este adevăratul Dumnezeu! Domnul (YHWH) este adevăratul Dumnezeu!"

Mărturisiri de credință vetero-testamentare nu se găsesc numai în literatura istorică și juridică a Pentateuhului și a profeților ci, *in noce*, ele sunt adesea înveșmântate în literatura sapiențială, în imnuri și psalmi de laudă sau invocare.

²¹ „Șema”, în *Dicționar enciclopedic de iudaism*, Hasefer, București, 2000, trad. V. Prager, C. Litman, Ț. Goldstein.

Bunăoară, Psalmul 100:3, o bijuterie poetică, reafirmă: „Să știți că Domnul (YHWH) este Dumnezeu!” Psalmul 105 îndeamnă, în prima sa parte, versetele 1-6, la aducerea de mulțumiri și de laude, în versetul 7 afirmă că „Domnul (YHWH) este Dumnezeu”, pentru ca în celelalte 38 de versete să demonstreze domnia Sa prin recapitularea faptelor Sale făcute în istoria sfântă. În aceeași cheie trebuie citați și cântați și Psalmul 135 și 136.²²

Mai târziu, în perioada exilului și cea post-exilică, educația a căpătat și o formă instituționalizată: imediat după repatriere, Ezra a adunat poporul spre a le citi și explica învățătura *Torei* (Neemia 8). Și tot Ezra, potrivit tradiției rabinice, a fost acela care a introdus lecturile din Biblie în fiecare dimineață de luni și de joi, zile în care oamenii mergeau la târg.²³ Astfel lua ființă *keneset ha-ghedola*, marea sinagogă.²⁴

În sec. I î.e.n., sinagoga, forma instituționalizată *par excellence* de predare a învățaturii și identității iudaice, era bine întemeiată. Aici slujea un stâlp al societății evreiești: rabinul. Acesta trebuia să fie bine pregătit în *Torah* dar, mai presus de aceasta, să fie un om muncitor și serios, răbdător, un exemplu din punct de vedere moral.

În sinagogă, de Șabat, de sărbători și în alte împrejurări deosebite, se rostea o predică (*derașa*), a cărei materie principală o constituia *Hagada*.

Adresate unui public amestecat, format din oameni de toate vârstele și de niveluri culturale foarte diferite, omiliile se situau mai degrabă în registrul afectiv decât în cel intelectual. Temele abordate erau legate cu precădere de credință, etică, morală și de problemele sociale ale epocii. Scopul lor era adeseori de a transmite un mesaj de îmbărbătare și speranță comunităților evreiești, expuse tuturor adversităților (...) Esența omileticii constă în contactul viu, verbal, dintre predicator și ascultătorii săi în care cel dintâi se străduiește să confere o dimensiune actuală textelor și tradițiilor moștenite din vechime. (...) O dată ce unii dintre predicatori sau dintre ascultători au început să aștearnă în scris predici întregi, sau măcar ideile principale ale acestora, această oratorică a dat naștere unei literaturi omiletice. Aceasta a devenit modul de exprimare ideologică a iudaismului, vectorul conceptelor tradiționale și ecoul instituțiilor, teologiei, filozofiei, eticii și moralei evreiești. Omiletica își are rădăcinile în textul biblic.”²⁵

Sinagoga era frecventată de băieți începând de la vârsta de 5 ani și până pe la 12 ani.²⁶ Apoi, dacă aveau aptitudini și sârguință în aprofundarea *Torei*, și dacă părinții aveau mijloace financiare, ei puteau să-și continue studiile pe lângă

²² „Confessions and Credo”, în Trent Butler (ed. gen.), *Holman Bible Dictionary*, Holman Bible Publishers, Nashville, Tennessee, USA, 1991.

²³ „Șema”, în *Dicționar enciclopedic de iudaism*, Hasefer, București, 2000, trad. V. Prager, C. Litman, Ț. Goldstein.

²⁴ Andre Cohen, *op. cit.*, p. 17.

²⁵ „Omiletică”, în *Dicționar enciclopedic de iudaism*, Hasefer, București, 2000, trad. V. Prager, C. Litman, Ț. Goldstein.

²⁶ „Education”, în Ronald F. Youngblood (ed. gen.), *New Illustrated Bible Dictionary*, Thomas Nelson Publishers, USA, 1995.

vreun rabin celebru, așa cum a făcut-o și Șaul din Tars, devenit ulterior apostolul Pavel.

Astfel, chiar dacă nu este documentat istoric, vedem clar că, în pregătirea Sa spirituală Adonai Yeșua Mesia, pe care creștinii Îl cunosc sub numele și titlul de I(i)sus Hristos, a studiat Legea de mic copil, depunând un efort personal, „îndeletnicindu-se cu cele ale Tatălui Său”²⁷ și beneficiind și de un cadru omenesc care I-a facilitat dezvoltarea omiletică.

Însă, vorbind despre Adonai Yeșua, vom trece la un alt punct al demersului nostru.

B. Yeșua Noștri și credința mesianică

Aducând în discuție Persoana lui Yeșua trebuie să spunem că, deși mulți dintre evreii din timpul Său nu L-au recunoscut ca fiind Mesia, nimeni nu I-a contestat autoritatea de învățător (Mat. 7:29; 12:38; 17:24; Ioan 11:28); ceea ce intriga era *sursa* învățaturii Sale: de unde avea El înțelepciunea aceea (Mat. 13:54-56; 21:23)?

Pentru credincioșii mesianici și creștini, răspunsul este evident: Yeșua era Fiul lui Dumnezeu, și chiar Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, fiind „uns cu putere și cu Duhul Sfânt” (Fapte 10:38). Dar chiar și această natură dumnezeiască nu putea să funcționeze plenar fără un efort al omenității Sale, al naturii umane. Vedem sugerată această sinergie teantropică în versete de genul Luca 2:40,52, și conchidem că creșterea Sa, mai ales cea spirituală, s-a datorat și unui efort de studiu personal. Printre altele, această strădanie implica și auzirea predicilor ținute de rabini din timpul Lui (Luca 2:46).

Pe de altă parte, e la fel de clar și faptul că toată activitatea Sa de slujire publică a început doar de la botez și a fost subordonată numai îndemnurilor Tatălui. „...El (Fiul) nu face decât ce vede pe Tatăl făcând; și tot ce face Tatăl, face și Fiul întocmai” (Ioan 5:19); „...judec după cum aud” (Ioan 5:30); „...lucrările pe care Mi le-a dat Tatăl să le săvârșesc...” (Ioan 5:36); „Învățătura Mea nu este a Mea, ci a Celui ce M-a trimis pe Mine” (Ioan 7:16); „...nu fac nimic de la Mine Însumi, ci vorbesc după cum M-a învățat Tatăl Meu” (Ioan 8:28). Acestea ar fi doar câteva versete care subliniază ascultarea Sa de Tatăl.

Datorită acestei ascultări depline, duse până la jertfa de Sine, Yeșua este nu numai Fiul înviat al lui Dumnezeu, Domnul și Mântuitorul lumii, ci și cel mai mare învățător, Învățătorul, prin excelență. Facem această afirmație bazându-ne pe activitatea Sa practică, revelată în versete de genul Matei 4:23; 9:35 (διδάσχων – „învățând”, κηρύσσων – „propovăduind”, θεραπεύων – „tămăduind”), dar și pe învățăturile Sale, consemnate îndeosebi în Evangheliile, literatura canonică deschizătoare a corpusului cunoscut ca fiind *Noul Testament*.

Dintre cele patru *Evangheliile* canonice, cea care surprinde cel mai bine latura învățătoarească a slujirii Lui este cea a evanghelistului Matei. E foarte

²⁷ *Evanghelia după Luca*, 2:49, versiunea King James, 1611.

probabil că vameșul a perceput mai intens această calitate a lui Yeșua întrucât el însuși avea o puternică vocație pedagogică, conform teoriei lui Stephen R. Covey, „a vedea înseamnă a fi”²⁸. În lucrarea *Eseu despre om – Introducere în filozofia culturii umane*, Ernst Cassirer a spus mai elocvent: „Există o identitate între subiectul cunoscător și realitatea cunoscută.” Există, adică, un adevăr de corespondență.

Numai luând în considerare vocația pedagogică a fostului vameș putem să ne explicăm forma sistematizată în care-L prezintă el atât pe Iisus, cât și slujirea Sa: în unele părți ale Evangheliei avem *theoria* (de exemplu, Matei 5-7, capitolele 10, 13, 18, 24-25), în alte părți avem *praxis*-ul: capitolele 8-9, 11-12, 14-17, etc.

Or, Matei ni-l arată pe Petru având parte de o intuiție spirituală și exclamând „Tu ești Mesia/Hristos, Fiul Dumnezeului cel Viu!” (Mat. 16:16). În *Evanghelia după Ioan*, 6:68,69, același pescar amplifică puțin crezul său:

⁶⁸„Doamne”, I-a răspuns Simon Petru, "la cine să ne ducem? Tu ai cuvintele vieții veșnice.

⁶⁹Și noi am crezut, și am ajuns la cunoștința că Tu ești Hristosul, Sfântul lui Dumnezeu."

Aceeași Evanghelie consemnează și stupefacția și intuiția de care avusese parte Natanael când a făcut cunoștință cu Yeșua:

Natanael I-a răspuns: "Rabi, Tu ești Fiul lui Dumnezeu, Tu ești Împăratul lui Israel!"
Evanghelia după Ioan, 1:49.

Tot Ioan, mânat de Duhul Sfânt, apropiindu-se de încheierea Evangheliei sale, ni-l aduce în fața ochilor pe Toma și afirmația sa de credință:

Drept răspuns, Toma I-a zis: "Domnul meu și Dumnezeul meu!" (Ioan 20:28),

...pentru ca să încheie capitolul 28 cu propria sa concluzie:

...lucrurile acestea au fost scrise, pentru ca voi să credeți că Isus este Hristosul, Fiul lui Dumnezeu; și crezând, să aveți viața în Numele Lui.

(Ioan 20:31).

Revenind la slujirea învățătoarească a modelului nostru suprem, Adonai Yeșua Mesia, Domnul I(i)sus Hristos, mai trebuie să amintim faptul că ea nu a încetat după răstignirea, moartea și îngroparea Sa, ci a continuat și după învierea Lui: un exemplu grăitor ar fi „Cursul de profeții mesianice și tipologia *Tanakh*-ului” pe care l-a ținut celor doi ucenici care mergeau pe drumul Emmausului (Luca 24:27), precum și versetele 1 și 2 din *Faptele apostolilor* 1:

²⁸ Stephen R. Covey, *Eficiența în șapte trepte*, All, București, 1996, trad. G. Argintescu-Amza, p. 19.

...tot ce a început Isus să facă și să învețe pe oameni, de la început până în ziua în care S-a înălțat la Cer după ce, prin Duhul Sfânt, dăduse poruncile Sale apostolilor pe care-I alesese.

Mai mult, chiar după plecarea Sa, El urma să-Și desăvârșască învățătura prin intermediul Duhului Sfânt, după cum spune apostolul Ioan în *Evanghelia* sa (16:12-15): Paracletul urma să dea ucenicilor inspirație atât anamnetică, cât și revelatoare.

În sfârșit, ucenicii deveniți apostoli nu trebuiau să țină pentru ei înșiși învățăturile revelate lor, ci trebuiau să le împărtășească și altora, chiar și neevreilor. Aici fac apel la *Evanghelia după Matei*, operă care exhală parfumul cel mai iudaic dintre toate *Evangheliile*, dar care are totuși presărate ici-colo elemente universaliste; chiar versetele finale au o forță absolut remarcabilă în acest sens. Parafrazate, ele spun: „Trăindu-vă viața, ucenicizați oameni, botezându-i/scufundându-i în realitatea Dumnezeirii și învățându-i să păzească tot ce v-am poruncit (Mat. 28:19, subl. ns.).

Ajuns în acest punct al demersului nostru, îmi voi îndrepta atenția spre acest mandat încredințat de Yeșua comunității de credință mesianică, așa-numita *Qehilah*, sau *Ekklesia*, Biserica, precum și asupra modului în care ea l-a dus la îndeplinire.

C. Afirmații ale credinței în Biserica apostolică

1. Învățăturile apostolice: denumiri, moduri de raportare la ele, conținut

Unui cititor atent al cărților *Noului Testament* sau, mai corect, *Legământului Înnoit*, nu-i poate scăpa faptul că, pe alocuri, sunt inserate pasaje care, aparent, rup armonia textului, părând intercalate cu forța și irelevante pentru pericopa sau pasajul care le circumscrie. Acestea sunt, de fapt, fie doxologii, fie scurte mărturisiri de credință creștină, fie ambele. Mai târziu, pe ele s-au construit crezuri, care ulterior s-au dezvoltat în catehisme.

În acest sens, prof. dr. R. P. Martin de la Fuller Theological Seminary spune: „Există dovezi că în Biserica primară exista un corpus, o culegere de învățături creștine distincte care erau considerate ca un cod sacru primit de la Dumnezeu...”. Afirmația este confirmată de Pr. prof. John Breck: „... formulele cvasiliturgice, tripartite, ale Noului Testament constituiau legături vitale în lungul șir al afirmațiilor doctrinare, care au început cu cea mai veche aclamație monopartită („*Maran atha*”, „Isus este Domnul”²⁹) și au evoluat în simboluri de credință complexe, cum ar fi Crezul apostolic sau Crezul niceo-constantinopolitan.”³⁰

²⁹ De fapt, „Domnul vine!”

³⁰ Pr. prof. John Breck, *Puterea Cuvântului în Biserica Dreptmăritoare*, IBMBOR, București, 1999, trad. M. Herghelegiu, p. 192-193.

În acest punct al studiului e util să clarific niște termeni esențiali, proveniți din limba greacă, latină, și slavonă.

Termenii grecești sunt *paralambanō*, a primi; *paradidōmi*, a preda; *paradosis*, înmânare, predare, tradiție. Acești termeni sunt folosiți în pasaje de genul Romani 6:17³¹, I Corinteni 11:23, 15:3, Iuda 3. Să reținem faptul că ei „...sunt termeni consacrați, care se referă la transmiterea învățaturii autoritare”³².

Termenii latini sunt *traditio*, predare, transmite, tradiție; învățământ; *reditio*, reînțoarcere, redare. În limbajul ortodox, de sorginte slavonă, ele s-au încetățenit prin substantivul „predanie”³³ și verbul „a predanisi”.

Acum înțelegem mai bine ce spune lucrarea *Creeds of the Churches*: „Afirmații ale crezurilor au slujit drept bază pentru faimoasele lecțiuni catehetice predate cu scopul pregătirii... Instruirea catehetică nu era o operațiune pe cont propriu, ci era *predarea autoritară și responsabilă a credinței tradiționale* (subl.ns.)... În instruirea catehetică s-a dezvoltat o practică ce solicita un crez mai precis și mai stabil. Acesta era actul *traditio symboli* și al *reditio symboli*. La un anumit moment important în instruirea catehumenului, *credința îi era predată autoritar* (subl.ns), îi era „tradiționată” (dacă mi se permite această traducere, n.ns.) sub forma unui crez. Catehumenul învăța crezul și apoi *il reda* (subl.ns.) ca fiind al său propriu.”³⁴ Dacă respectă învățăturile Bibliei și aduce un plus de lumină, tradiția nu este rea.

În cele ce urmează, voi examina **denumirile** acestui corpus, **moduri de raportare** la el, precum și **conținutul** său, subdivizându-l în declarații inițiale scurte, respectiv variante mai elaborate. Voi face aceasta în funcție de autor, de cronologia scriiturii respective în ansamblul operelor scriitorului, dar și în funcție de canonul biblic.

a. Denumirile corpusului de învățături apostolice

Rabbi Șaul, care a studiat la picioarele celebrului Rabbi Gamaliel, a făcut cunoștință cu Yeșua cel înviat într-un mod extraordinar, printr-o revelație, consemnată în *Faptele apostolilor* capitolul 9. El a înțeles brusc că Yeșua este Fiul lui Dumnezeu, a acceptat trimiterea sa de către Stăpânul Înviat și a devenit *șaliach*³⁵ Paulus, pe care românii îl denumesc Apostolul Pavel. El a fost trimis să predice ne-evreilor Evanghelia, a misionat, a întemeiat comunități de credință și,

³¹ În original, acest verset lasă să se înțeleagă faptul că foștii robi ai păcatului au preluat forma și modelul matriței învățaturii în care au fost turnați, sau căreia i-au fost „predați”.

³² „Crez”, în J.D. Douglas (red. pr.), *Dicționar Biblic*, Cartea Creștină, Oradea, 1995, trad. Liviu Pup, John Tipei.

³³ Pr. prof. dr. Ion Bria, „Tradiția”, în *Dicționar de teologie ortodoxă*, IBMBOR, București, 1994. Tertulian Langa, „Tradiția”, în *Credo – Dicționar teologic creștin din perspectiva ecumenismului catolic*, Dacia, Cluj-Napoca, 1997.

³⁴ John H. Leith (ed.), *Creeds of the Churches – A Reader in Christian Doctrine from the Bible to the Present*, John Knox Press, Louisville, Kentucky, USA, 1982, third edition, p. 7.

³⁵ *Șaliach* (ebr.): trimis, emisar.

după plecarea sa de la ele, le-a trimis scrisori, epistole pe care Biserica creștină le-a considerat Scriptură³⁶ și care au fost canonizate ulterior.

În operele sale, el denușește în moduri diferite acest corp de învățături doctrinare și catehetice: „dreptarul învățării” (Rom. 6:17), „Cuvântul vieții” (Fil. 2:16), „învățătura sănătoasă” (Tit 1:9, II Tim. 4:3) sau „dreptarul învățăturilor sănătoase” (II Tim. 1:13).

Evanghelistul Luca, prieten și conslujitor al lui Pavel, îl denușește simplu, „învățătura apostolilor” (F. Ap. 2:42).

b. Moduri de raportare la corpusul de învățături apostolice

Cum trebuie tratată această învățătură? Cum trebuie să se relaționeze oamenii la ea? Am selecționat câteva versete care, se subînțelege, nu spun cum ar trebui să se relaționeze oamenii la învățăturile Vechiului Testament, ci doar la învățăturile aduse de Adonai Yeșua și propovăduite de apostoli.

La apostolul Pavel, în *Epistola a doua către tesaloniceni*, scrisă prin anul 51-52 d.Hr., găsim următorul îndemn: „Așadar, fraților, rămâneți tari, și țineți învățăturile/tradițiile care v-au fost predate fie prin cuvântare, fie prin epistola noastră” (II Tes. 2:15, trad. ns).

Acest verset cere deschiderea unei paranteze vizavi de relația dintre Sfânta Scriptură și Tradiție: e clar că apostolii nu tăceau tot timpul, ca niște quietiști medievali, iar când era cazul să-L vestească pe Mesia își scriau mesajele *kerygmatic* pe un papirus sau un *vellum*, pe care-l dădeau oamenilor să-l citească, ci îl propovăduiau atât prin comportament, cât și oral. Preotul ortodox Vintilescu surprinde foarte bine acest aspect, când spune: „Liturghia este o chestiune de Tradiție; ea a ființat împreună cu cateheza apostolică, înainte ca unele părți din conținutul lor să fi ajuns consemnate în scris în diferitele cărți ale Testamentului cel Nou.”³⁷ Cu toate acestea, apropo de caracterul oral al învățării, ținem să subliniem că ea nu diferea de cea consemnată în *Evangheli* sau *Epistole*. *Qehilah*, comunitatea de credință mesianică a secolului XXI, nu a auzit mesajele orale din gura apostolilor, dar a primit textul sacru, canonizat. Ca atare, *Predania* trebuie să se subordoneze textului sacru.

Deci, cum trebuie tratată învățătura apostolică?...

În anul 62, în prima sa detenție în Roma, apostolul Pavel a scris patru scrisori: Epistolele către efeseni, filipeni, coloseni și Filimon. Menționez un pasaj din Coloseni 2:7: „fiind înrădăcinați și zidiți în El, întăriți prin credință, după învățăturile care v-au fost date, și sporind în ea cu mulțumiri către Dumnezeu.”

Epistola întâi a lui Pavel către Timotei, și *Epistola lui Pavel către Tit*, scrise în anii 65-66, în Macedonia, probabil în a patra călătorie misionară.

³⁶ *A doua epistolă a lui Petru*, 3:15,16.

³⁷ Pr. prof. Petru Vintilescu, *Istoria liturghiei în primele trei veacuri*, Nemira, București, 2001, p. 26.

I Timotei 4:6:

Dacă vei pune în mintea fraților aceste lucruri, vei fi un bun slujitor al lui Hristos Isus, fiindcă te hrănești cu cuvintele credinței și ale bune învățături pe care ai urmat-o până acum. (Subl. ns.)

Iar capitolul 6, versetul 20 zice răspicat, privitor la învățatură:

“Timotee, păzește ce ți s-a încredințat; ...” (Subl. ns.)

Conform *Epistolei către Tit*, 1:9, episcopul, adică supraveghetorul spiritual al bisericii trebuia, printre altele, „*să se țină de Cuvântul adevărat, care este potrivit cu învățătura, pentru ca să fie în stare să sfătuiască în învățătura sănătoasă, și să înfrunte pe potrivnici*”. (Subl. ns.)

Epistola a doua a lui Pavel către Timotei, scrisă în Roma, prin anii 67-68, este cântecul de lebadă al evreului devenit apostol al Neamurilor, Pavel fiind martirizat în Roma, în anul 68. În capitolul 1:13,14, el spune:

Dreptarul învățăturilor sănătoase pe care le-ai auzit de la mine, țin-e-l cu credința și dragostea care este în Hristos Isus.

Lucrul acela bun care ți s-a încredințat, păzește-l prin Duhul Sfânt, Care locuiește în noi. (Subl. ns.)

Evanghelistul Luca

În cartea *Faptele apostolilor*, scrisă prin anul 63, evanghelistul Luca, prieten apropiat al lui Pavel și conslujitor al acestuia, a scris:

Fapte 2:42:

Ei stăruiau în învățătura apostolilor, în legătura frățească, în frângerea pâinii și în rugăciuni. (Subl. ns.)

Autorul Epistolei către evrei

În *Epistola către evrei*, scrisă prin anii 67-69³⁸, vedem că „mărturisirea credinței”, poate deși nu la fel de intensă ca în vremurile imediat următoare Învierii, este totuși mai încheată ca obiect și conținut; Yeșua este „Apostolul și Marele Preot al mărturisirii noastre” (3:1), credincioșii sunt îndemnați să rămână tari în mărturisirea lor (4:14), nădejdea trebuie mărturisită (10:23).

³⁸ „Epistola către evrei”, în Donald C. Stamps (ed.), *Biblia de studiu pentru o viață deplină*, Life, București, 1996, trad. A. Marinescu, A. Mihalea, R. Mihăilescu.

Apostolul Iuda

Apostolul Iuda a umblat personal cu Adonai Yeșua Mesia (poate i-a fost frate vitreg), iar prin anii 70-80 a scris epistola care-i poartă numele. Poate a mai scris și altele, dar numai aceasta a fost păstrată și canonizată. Autor al unei epistole foarte interesante din punctul de vedere al sursei de inspirație, care a dat naștere la speculații mai mult sau mai puțin realiste (vezi versetele 9 și 14), noi reținem aici versetul 3:

Preaiubiților, pe când căutam cu tot dinadinsul să vă scriu despre mântuirea noastră de obște, m-am văzut obligat să vă scriu ca să vă îndemn *să luptați* pentru credința care a fost dată³⁹ sfinților o dată pentru totdeauna. (Subl. ns.)

Actualizând, trebuie să spunem că acestea sunt atitudinile cu care trebuie tratată învățătura apostolilor și astăzi.

c. Conținutul corpusului de învățături apostolice

În ceea ce privește conținutul corpusului, trebuie spus că inițial, Yeșua Se înconjurase cu un număr de doisprezece adepți pe care-i învățase doctrinele Sale. Grație sodalității, ei formau „cercul de discipoli” despre care Joachim Wach, sociolog al religiei, spune foarte corect că „erau foarte diferiți unii de alții, atât prin caracterul lor, cât și prin mediile sociale, culturale și intelectuale din care proveneau. Erau diferiți de asemenea prin temperament și nivel moral, precum și prin devotamentul și atașamentul lor față de maestru”⁴⁰. Și dacă ucenicii deveniți apostoli erau diferiți între ei, cum altfel să fi fost credincioșii ulteriori, care se întruneau la Templu, sau pe la casele lor, în sinaxe, sau în catacombe? Apoi, fapt clar din punct de vedere istoric și sociologic, îi avem pe credincioșii din a doua generație. Palierul spiritual-simbolic tindea să treacă pe cel structural-social. Pe baza nașterii, a vieții, morții și învierii lui Yeșua, adică al așa-numitului „eveniment cristic” se înfiripa *Qehilah*, *Ekklesia*, Biserica, atât organism teoforic cât și organizație antropoforică; într-un fel, ea e *Corpus Christi*, trupul lui Mesia, însuflețit și ținut laolaltă de Duhul Sfânt, „un organism biblic etern,” iar în alt fel, „e o organizație instituțională temporală, istorică, vizibilă, umană”⁴¹. Cât de diferiți erau ei, și celelalte generații de mai apoi? Putea exista vreun filon de crez comun tuturor? Dacă da, care era acela? În ce trebuia să creadă oamenii? Pentru că omul trebuie să creadă în ceva, el fiind o ființă religioasă, după cum confirmă și M. Eliade: „Sacru este un element în structura conștiinței, și nu un stadiu în istoria acestei conștiințe”⁴²; iar în altă parte „...omul, chiar și cel mai areligios, mai păstrează încă în adâncul ființei sale un comportament orientat religios.”⁴³ Iar un

³⁹ Sau: „tradiționată”.

⁴⁰ Joachim Wach, *Sociologia religiei*, Polirom, Iași, 1997, trad. F. Iorga, p. 110.

⁴¹ Earle Cairns, *Creștinismul de-a lungul secolelor*, publicat de Societatea Misionară Română, 1992, p. 73.

⁴² Mircea Eliade, *Nostalgia originilor - Istorie și semnificație în religie*, Humanitas, București, 1994, trad. C. Baltag, p. 6.

⁴³ Mircea Eliade, *Sacru și profanul*, Humanitas, București, 2000, trad. Brândușa Prelipceanu, p. 141.

politolog de talia lui Samuel Puffendorf rostește chiar sentința: „religia este ‘*ultimum et firmissimum humanae societatis vinculum*’ (cea din urmă și cea mai strânsă legătură a societății omenești).⁴⁴ În fine, Ernst Cassirer spunea că omul nu e „un *animal rationale*, ci un *animal symbolicum*”⁴⁵.

La început, crezul pare să fi fost extrem de simplu în formă, dar foarte încărcat de semnificație. Cel mai competent istoric al Bisericii, medicul Luca, ne spune că, inițial, crezul consta dintr-o frază:

„Cred că Isus Hristos este Fiul lui Dumnezeu.” (*Faptele apostolilor*, 8:37.)

Însă contextul în care găsim această declarație e redat în pasajul *Fapte* 8:34-38, unde vedem o mărturisire de credință baptilmală, un catehism în esența sa cea mai pură:

Eunucul a zis lui Filip:

„Rogu-te, despre cine vorbește profetul astfel? Despre sine sau despre vreun altul?”

Atunci Filip a luat cuvântul, a început de la Scriptura aceasta, și i-a predicat pe Isus.

Pe când își urmau ei drumul, au dat peste o apă. Și eunucul a zis:

„Uite apă; ce mă împiedică să fiu botezat?”

Filip a zis:

„Dacă crezi din toată inima, se poate.” Eunucul a răspuns:

„Cred că Isus Hristos este Fiul lui Dumnezeu. (Subl. ns.)

A poruncit să stea carul, s-au pogorât amândoi în apă, și Filip a botezat pe eunuc.

Același fapt îl spune, sub formă de interogație retorică, și *Întâia epistolă sobornicească a lui Ioan*, 5:5:

Cine este cel ce a biruit lumea, dacă nu *cel ce crede că Isus este Fiul lui Dumnezeu?* (Subl. ns.)

Această afirmație, departe de a fi banală, are, mai multe ramificații, cu implicații deosebit de serioase, vitale și eterne, dar pe care le vom trece în revistă doar fugitiv.

Mai întâi, este implicat elementul „credință”: absolut necesară pentru o relație, oricare ar fi ea.

Apoi, se aduce în discuție existența reală, istorică, a unui evreu, Yeșua, tradus „Yah mântuie”. Acesta nu era un evreu oarecare, ci era Mesia, Unsul lui Dumnezeu, Cel prevestit în *Tanakh*, așa-numitul *Vechi Testament* sau *Vechi Legământ*, fie prin comunicarea verbală (profețiile mesianice), fie prin comunicarea simbolică - tipuri și simboluri, cum ar fi preoția, jertfele, Cortul întâlnirii și mobilierul său, Praznicele.

⁴⁴ M.G. Lombardo, „Pentru o economie politică a bunurilor religioase”, în G. Romanato, M.G. Lombardo, I. P. Culianu, *Religie și putere*, ed, Nemira, București, 1996, trad. Maria-Magdalena Angheliescu și Șerban Angheliescu, p. 91.

⁴⁵ Ernst Cassirer, *Eseu despre om – Introducere în filosofia culturii umane*, Humanitas, București, 1994, trad. C. Cosman, p. 45. Aceasta este, de fapt, o contestare a sintagmei *animal rationale*, enunțată de Aristotel și preluată de mulți alți gânditori.

Următorul aspect aduce în discuție o relație de familie: Yeșua este fiu. Lucrul acesta pare absolut banal, dar își are forța sa lăuntrică: Yeșua nu este un fiu oarecare al unui tată oarecare, ci este Fiul *monogenes*, adică Unul născut. El e unic în două moduri: Fiul este singurul „generat“ și Tatăl nu a mai avut copii ca Isus, deci filiația este unică. (Acest fapt de o importanță copleșitoare, teologic și soteriologic vorbind, a fost stabilit în Conciliul de la Niceea, 325 d. Hr.⁴⁶) Dar corolarul logic al acestei afirmații e faptul că Fiul are natura Tatălui, deci o substanță și o esență absolut singulară, El fiind deoființial și consubstanțial cu Tatăl.⁴⁷

Este clar că oamenii care făceau această declarație venită din inimă nu cunoșteau întreaga încărcătură teologică a acestei fraze. Pentru a o cunoaște în integralitate, ar trebui să fie Dumnezeu. Or, asta nu se poate. Cardinalul catolic Nicolaus Cusanus, teolog, mistic, matematician, „cumpăna între Evul Mediu și Renaștere“, „ultimul mare gânditor medieval“⁴⁸, a spus splendid: „Mintea știe că nu Te cunoaște, căci știe că Tu nu poți fi cunoscut, afară dacă ceea ce este de necunoscut poate fi cunoscut, invizibilul poate fi văzut și inaccesibilul atins.“

Sau, renunțând parțial la apofatism: „Dacă cineva ar prezenta un concept prin care să poți fi priceput, știu că acel concept nu ar fi un concept despre Tine, căci orice noțiune se izbește de zidul Paradisului... Așijderea, dacă cineva ar vrea să vorbească despre faptul că Te înțelege, căutând un mijloc prin care Tu să poți fi priceput, omul acela ar fi încă departe de Tine... într-atât ești Tu mai presus de orice concepte pe care ar putea să le formuleze un om.“⁴⁹

Un alt exemplu de crez rudimentar, înfățișat în contexte diferite, este „Isus este Domnul” (I Cor. 12:3, Rom. 10:9, Fil. 2:11), afirmație care declara unele lucruri și, automat, contesta altele. Astfel, ea declara o împărăție, cea lui Dumnezeu, distinctă de Imperiul Roman și superioară lui: demonstra încrederea în domnia, adică în suveranitatea lui Yeșua, Iisus, în contrast cu cea a Cezarului și, automat, contravenea direct politicii imperiale care afirma că Cezarul este Domnul (*Dominus*) sau stăpânul. Cel care rostea această frază aparent simplă, își periclita viața.

Să examinăm acum mărturisiri mai elaborate, respectând metodologia enunțată mai sus cu privire la autor, la cronologia unei scriituri în ansamblul operelor scriitorului, și în funcție de canonul biblic. Cu toate acestea, lista pe care o scriu e departe de a fi exhaustivă.

⁴⁶ Earle Cairns, *op. cit.*, p. 128.

⁴⁷ Vezi tratarea făcută de pr. prof. John Breck., *op. cit.*, p. 213-216.

⁴⁸ Jeanne Hersch, *op. cit.*, p. 114.

⁴⁹ Nicolaus Cusanus, *apud* A. W. Tozer, *Cunoașterea Celui Preasfânt*, LOGOS, Cluj-Napoca, 1996, trad. M. Mitrofan, p. 17.

Apostolul Pavel

Epistola către galateni 1:4:

El S-a dat pe Sine Însuși pentru păcatele noastre, ca să ne smulgă din acest veac rău, după voia Dumnezeului nostru și Tatăl.

Atunci când se vrea studierea operelor unui scriitor, cel mai recomandat este să se înceapă cu cartea de debut, apoi să se treacă la operele sale de tinerețe, de maturitate și, finalmente, de asfințit de viață. Ca atare, voi lua și eu prima sa scriere, *Epistola către galateni*, scrisă probabil prin anul 49 e.n.⁵⁰ Aici avem ceea ce pare a fi „o mărturisire de credință care era bine cunoscută pretutindeni în bisericile primare ale Noului Testament” spune Donald C. Stamps.⁵¹

Apoi urmează *Epistolele către corinteni*, scrise prin anii 55-56 e.n., la vreo 25 de ani după moartea și învierea Mântuitorului, care sunt extrem de bogate în asemenea învățături doctrinare și catehetice. Ele au fost primite de Pavel de la Domnul Iisus prin revelație directă:

I Corinteni 11:23:

Căci am primit⁵² de la Domnul ce v-am învățat⁵³...

sau 15:3:

V-am învățat înainte de toate, așa cum am primit și eu...

I Corinteni 12:3:

...nimeni nu poate zice „Isus este Domnul” decât prin Duhul Sfânt.

I Corinteni 16:22:

Marana tha (Domnul nostru vine)!⁵⁴

I Corinteni 2:4,5:

Și învățătura și propovăduirea mea nu stăteau în vorbirile înduplecătoare ale înțelepciunii, ci într-o dovadă dată de Duhul și de putere, pentru ca credința voastră să fie întemeiată nu pe înțelepciunea oamenilor, ci pe puterea lui Dumnezeu.

Mai sus menționam *Întâia epistolă către corinteni*, care în 15:3 redă următorul crez cristologic:

⁵⁰ „Pavel”, în J.D. Douglas (red. pr.), *Dicționar Biblic*, Cartea Creștină, Oradea, 1995, trad. Liviu Pup, John Tipei.

⁵¹ Donald C. Stamps (ed. gen.), *op. cit.*

⁵² A primi: *paralambano* (gr.).

⁵³ A da ca învățătură, a preda: *paradidomi* (gr.).

⁵⁴ Această rostire este „un element liturgic foarte vechi, care ar putea fi denumit o ‚epicleză hristică’, rostită, foarte probabil, într-un context euharistic.” John Breck, *op. cit.*, p. 151.

V-am învățat înainte de toate, așa cum am primit și eu, că Hristos a murit pentru păcatele noastre, după Scripturi; că a fost îngropat și a înviat a treia zi, după Scripturi...

Epistola către romani, scrisă în anul 57 d. Hr., a fost definită drept „cea mai teologică și cea mai influentă epistolă a lui Pavel”⁵⁵; aici apostolul și-a atins apogeul spiritual. Pentru studiul acesta, selectez următoarele versete:

Romani 1:3, 4:

Ea (Evanghelia) privește pe Fiul Său, născut din sămânța lui David, în ce privește trupul, iar în ce privește Duhul sfințeniei dovedit cu putere că este Fiul lui Dumnezeu, prin învierea morților; adică pe Isus Hristos, Domnul nostru...

Romani 8:34:

...Hristos a murit! Ba mai mult, El a și înviat, stă la dreapta lui Dumnezeu, și mijlocește pentru noi!

În anul 62, în prima sa detenție în Roma, apostolul Pavel a scris patru scrisori canonizate: *Epistola către efeseni*, *Epistola către filipeni*, *Epistola către coloseni* și *Epistola către Filimon*. Aceste scrieri sunt unice în felul lor: ele nu sunt teologie reacționară, ca *Galateni* sau *Corinteni*, ci respiră o dulce unire mistică cu Mântuitorul. Primele două conțin pasaje demne de luat în seamă.

Epistola către efeseni, 4:5:

Este un singur Domn, o singură credință, un singur botez.

Epistola către filipeni, 2:5-11, un pasaj puternic cristologic:

Să aveți în voi gândul acesta, care era și în Hristos Isus:

El, măcar că avea chipul lui Dumnezeu, totuși n-a crezut ca un lucru de apucat să fie deopotrivă cu Dumnezeu,

Ci S-a dezbrăcat pe Sine Însuși și a luat un chip de rob, făcându-Se asemenea oamenilor.

La înfățișare a fost găsit ca un om, s-a smerit și S-a făcut ascultător până la moarte, și încă moarte de cruce.

De aceea și Dumnezeu L-a înălțat nespus de mult și I-a dat Numele care este mai presus de orice nume;

Pentru ca în Numele lui Isus să se plece orice genunchi al celor din Ceruri, de pe Pământ și de sub Pământ,

Și orice limbă să mărturisească, spre slava lui Dumnezeu Tatăl, că Isus Hristos este Domnul.

Un alt exemplu deosebit de grăitor, rădăcina unui catehism primar, este versetul 16 din capitolul 3:

⁵⁵ „Epistola către romani”, în Donald C. Stamps, *op. cit.*

Și fără îndoială, mare este taina evlaviei... „Cel ce a fost arătat în trup, a fost dovedit neprihănit în Duhul, a fost văzut de îngeri, a fost propovăduit printre Neamuri, a fost crezut în lume, a fost înălțat în slavă.”

Apostolul Petru

Prin anii 60-63, apostolul Petru a simțit și el îndemnul de a scrie „aleșilor care trăiesc ca străini”. În *Întâia epistolă sobornicească*, 3:18, inspirat de Duhul Sfânt, Marele Pescar scrie:

Hristos, de asemenea, a suferit o dată pentru păcate, El, Cel neprihănit, pentru cei nelegiuți, ca să ne aducă la Dumnezeu. El a fost omorât în trup, dar a fost înviat în duh...

Ajunși în acest stadiu al demersului, putem lărgi puțin orizontul cercetării noastre, păstrând tema. Voi trece, așadar, la crezuri chiar mai detaliate, binitare sau pur și simplu trinitare, tratate tot în funcție de autori și data scrierii.

Apostolul Pavel

Un exemplu binitarian, unde Tatăl este asociat cu Fiul (poate versiunea creștină a crezului evreiesc *Șema*, din Deuteronom 6:4), este *I Corinteni* 8:6:

...pentru noi nu este decât un singur Dumnezeu: Tatăl, de la care vin toate lucrurile și pentru Care trăim și noi, și un singur Domn: Isus Hristos, prin care sunt toate lucrurile, și prin El și noi.⁵⁶

Iar *I Timotei* 2:5 întărește:

Căci este un singur Dumnezeu, și este un sigur mijlocitor între Dumnezeu și oameni: Omul Isus Hristos, Care S-a dat pe Sine Însuși ca preț de răscumpărare pentru toți...

Trecem acum de la exemplele binitariene la afirmații trinitare, mărturisiri de credință cu caracter liturgic (contrazicem, astfel, pe Oscar Cullmann, *apud* John Breck⁵⁷). Putem cita *I Corinteni* 12:4-6:

Sunt felurite daruri, dar este același Duh;
sunt felurite slujbe, dar este același Domn;
sunt felurite lucrări, dar este același Dumnezeu, care lucrează totul în toți.

În aceeași ordine de idei poate intra și celebra benedicție apostolică care conchide:

⁵⁶ John H. Leith (ed.), *op. cit.*, p. 15.

⁵⁷ John Breck, *op. cit.*, p. 148.

II Corinteni 13:14:

Harul Domnului Isus Hristos, și dragostea lui Dumnezeu, și împărtășirea Sfântului Duh, să fie cu voi cu toți! Amin.

Cuvintele care finalizează și încoronează opera apostolului Matei sunt, de fapt, o formulă trinitariană devenită celebră. Nu o transcriu aici pentru că este trinitariană⁵⁸, ci pentru că ea a devenit formula baptismală corectă:

Evanghelia după Matei 28:19:

Duceți-vă și faceți ucenici din toate neamurile, botezându-i în Numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh.

Apostolul Petru

Bătrânul pescar începe prima sa scrisoare cu o aluzie trinitară care, din nou, pare să fie decupată dintr-un imn liturgic cu tente catehetice:

...după știința mai dinainte a lui Dumnezeu Tatăl, prin sfințirea lucrată de Duhul, spre ascultarea și stropirea cu sângele lui Isus Hristos: Harul și pacea să vă fie înmulțite!

Întâia epistolă sobornicească, 1:2.

În acele vremuri, în care procesul de scriere și canonizare a Sfințelor Scripturi era departe de a fi încheiat, exista o efervescență spirituală la care Biserica modernă se uită cu nostalgie; pe atunci, asemenea declarații și mărturisiri circulau simultan.

Acum este imperios necesar să adaug că apostolii nu se ocupau numai de scrierea textelor care urmau să fie canonizate, ci mai ales slujeau Domnului prin rugăciuni, cereri, mulțumiri, posturi, binefaceri și propovăduirea Cuvântului (F. Ap. 6:4).

Asupra acestei propovăduiri merită să aruncăm o privire mai atentă. În limba greacă există o mare varietate de verbe referitoare la „predicare, propovăduire”. Unul din cei mai des întâlniți, care apare de 60 de ori, este *kēryssō*, care înseamnă „a proclama ca un herald”. În lumea antică heraldul era o figură de o importanță considerabilă. Om integru și de caracter, el era angajat de către împărat sau de către stat să facă toate proclamațiile publice. „A propovădui” înseamnă a face slujba unui herald, proclamând vestea bună a mântuirii. Dacă *kēryssō* ne spune ceva despre activitatea de a propovădui, *euaggelizomai* înseamnă „a aduce vești bune: (de la primitivul *eus*, „un”, și verbul *aggellō*, „a anunța”), un verb folosit de peste 50 de ori în Noul Testament, care subliniază calitatea mesajului. În unele locuri verbele: *diagellō*, *laleō*, *kataggellō* și *dialegomai* sunt

⁵⁸ În Sfânta Scriptură există mai multe aluzii trinitariene, nu numai în Noul Testament, ci și în *Tanakh*.

traduse prin „a predica”. Acest fapt ne ajută să ne concentrăm mai exact asupra înțelesului de bază al predicării.

d. *Kērygma, palingenesis, didachē și katēcheō*

Înainte de a Se înălța la Cer, Adonai Yeșua, Domnul Iisus, a dat apostolilor porunca de a merge și de a-L vesti în Ierusalim, Iudeea, Samaria și până la marginile Pământului (*Fapte*, 1:8). Aceasta este ceea ce au și făcut ei: au vestit public, ca heralzi divini, viața fără de păcat, moartea ispășitoare și învierea slăvită a Domnului Iisus (vezi *Fapte* 2:14-39; 3:12-26; 4:8-12; 5:29-32, etc.). Am văzut mai sus conținutul predicilor și scrierilor apostolilor. Această propovăduire publică, *kērygma*, este definită de C.H. Dodd ca fiind „proclamarea publică a creștinismului în fața lumii necreștine”. Mai mult, această kerygmă este „un nucleu ireductibil al propovăduirii Noului Testament, care nu poate fi nici ignorat, nici diminuat, fără ca mesajul creștin să fie distrus.”⁵⁹ El nu este un discurs religios care se adresează unui grup restrâns de oameni, ci o proclamare publică și deschisă a acțiunii mântuitoare a lui Dumnezeu în și prin Yeșua Mesia. Ea era vehiculul divin pentru inducerea credinței și declanșarea palingenezei, a nașterii din nou (*Evangelhia după Ioan* 3:3 ș. urm., *Romani* 10:1-17).

Însă, ce se întâmpla cu cei care, în urma *kērygmei* apostolice, se încredeau în Yeșua, așa cum s-a întâmplat, de exemplu, cu cei 3.000 de oameni care s-au convertit la *Șavuot*, adică de Praznicul Săptămânilor sau al Cincizecimii? Ei se alăturau comunității de credință în Mesia și începeau să fie dăscăliți prin *didachē*, instruire etică. *Kērygma* este un element *sine qua non* în privința palingenezei și a determinării unei apropieri de Dumnezeu mai ales la nivel afectiv, iar *didachē* consolida credința noilor credincioși; noii convertiți îi vedeau pe cei mai maturi în credință cum își trăiesc aceștia viața, cum răspund întrebărilor și încercărilor ei, îi vedeau rugându-se, studiind, meditănd, reflectând, vedeau, deci, exemple personale.

La aceste elemente se mai adăuga unul, care avea două fațete. Acest element este *katēcheō*, care se traduce prin *a preda cuiva, a învăța pe cineva în mod oral*.⁶⁰ Altfel spus, cei care îi instruiu pe noii credincioși îi instruiu în mod suprem prin propria lor viață, prin model și exemplu, dar întrebunțau și actul predării orale a credinței în Mesia, prin catehizare.

În catehizare se pornea de la nașterea din fecioară a lui Yeșua, de la viața Sa fără de păcat, moartea Sa ispășitoare, învierea Lui slăvită și înălțarea Sa la Cer.⁶¹ Apoi se extindea la doctrinele specific creștine, moduri în care poate vesti altora

⁵⁹ Claude H. Thompson, *Theology of the Kērygma*, apud Craig Skinner, *The Teaching Ministry of the Pulpit*, Baker Book House, Michigan, SUA, 1973, p. 83.

⁶⁰ William E. Vine, *An Expository Dictionary of New Testament Words*, vol. al II-lea, Fleming H. Revell Company, Old Tappan, New Jersey, USA, seventeenth impression, 1966, p. 258, 264.

⁶¹ Elementele fundamentale ale credinței mesianice și creștine, care alcătuiesc ceea ce teologii neo-ortodocși Karl Barth și Reinhold Niebuhr au denumit *evenimentul cristic*.

Evanghelia⁶²...și această linie de învățătură trebuie păstrată de noi, comunitatea de credință mesianică până la *parousia*, la revenirea lui Mesia. Nu numai atât, ci catehumenii, cei care primeau învățătură, erau instruiți și etica creștină, chestiuni privitoare la credincioșie, moralitate, onestitate și integritate.

Aceasta era prima fațetă a catehizării, predarea, transmiterea credinței prin instruirea orală⁶³, *traditio symboli*. Însă învățăturile fundamentale ale creștinismului trebuiau și redată oral: *reditio symboli*. Pentru a fi predate și reținute mai ușor, învățăturile catehetice au început să fie așternute în scris, sub formă de manuale.

⁶² „Romans, Epistle to the” în Trent Butler (ed. gen.), *Holman Bible Dictionary*, Holman Bible Publishers, Nashville, Tennessee, USA, 1991.

⁶³ Posibile referiri la activitatea catehetică: Fapte 18:25; Galateni 6:6; Romani 2:18.

Capitolul al III-lea

INTERLUDIU IUDAIC

Înainte de a continua pelerinajul nostru spre Mărturisile de credință din Biserica primelor cinci veacuri, țin să aduc în discuție un element important: în ele apar nu numai afirmații ci, implicit, și negații, contestări, sau măcar delimitări și consecințe. Vom vedea mai târziu faptul că chiar Articolul 1 din Crezul atanasian spune: „Înainte de toate, cine vrea să fie mântuit este necesar să țină credința creștină universală, credință fără de care, dacă nu o ține întregă și nepângărită, omul piere neîndoielnic pe veșnicie.” Se fac, deci, afirmații, se fac și contestări sau măcar se creionează consecințe.

Însă pentru a vorbi despre aceasta, trebuie să pășim într-un tunel al timpului care ne va duce spre iudaismul secolelor I î.e.n și I e.n. și spre frământările sale majore, care merită punctate.

În primul rând, în anul 63 î.e.n., romanii au cucerit Israelul, fapt care, în timp, a făcut ca așteptarea mesianică să se intensifice.

În al doilea rând, prin anul 30 e.n. a fost crucificat și a înviat Yeșua Noțri, Iisus din Nazaret; acest lucru a produs o rupere majoră în sânul iudaismului, a dus la mari prefaceri sociale, istorice, naționale și religioase, născând un tip de credințe care-L considerau pe Tâmplarul nazarinean Mesia cel prevestit în *Tanakh*, împlinitor al multora dintre profețiile proclamate în Cărțile sfinte și declanșator al începutului sfârșitului. Iudaismul mozaic a fost zguduit din temelii, și cartea *Faptele apostolilor* este absolut fundamentală pentru istoria acestei mișcări religioase, arătând faptul că adepții acestei „secte” („partidă”, Fapte 24:14) își proclamau credința în gura mare, oriunde aveau ocazia (Fapte cap. 2,3,4, etc), că foarte mulți evrei (Fapte 2:41; 5:14), inclusiv mulți preoți (Fapte 6:7), au ajuns să creadă că Yeșua era Mesia.

În al treilea rând, există încă un eveniment istoric important: războiul evreilor cu romanii din anii 66-70 e.n., culminat cu distrugerea Templului. Or, aici există valențe multiple: nu mă refer atât de mult la încetarea sistemului sacrificial și al preoției aharonice, ci la breșa produsă în relațiile dintre evreii mesianici și cei mozaici, cauzată de faptul că în cursul ostilităților, în anul 69 romanii au relaxat asediul Ierusalimului, iar comunitatea mesianică sau creștină din cetate a fructificat ocazia și s-a retras pe dealul Pella, din apropiere. Desigur, ei își amintiseră vorbele Învățătorului:

Când veți vedea Ierusalimul înconjurat de oști, să știți că atunci pustiirea lui este aproape. Atunci, cei din Iudea să fugă la munți, cei din mijlocul Ierusalimului să iasă afară din el, și cei de prin ogoare să nu intre în el.

Căci zilele acelea vor fi zile de răzbunare, ca să se împlinescă tot ce este scris.

Evanghelia după Luca, 21:20-22.

Însă pentru evreii mozaici, retragerea evreilor mesianici a însemnat o dezertare și o fugă rușinoasă, nu o împlinire a unei porunci predictive.

În al patrulea rând, avem Consiliul de la Iamnia, din anul 90 e.n., care a fost decisiv pentru ruperea relațiilor dintre evreii mozaici și cei mesianici sau, privind situația la un meta-nivel, pentru ruperea creștinismului de iudaism. În ce fel s-a produs aceasta?

...Orice sistem atacat încearcă să se protejeze. Dacă este lovit din exterior, el caută să pareze sau măcar să eschiveze, iar dacă este afectat dinăuntru, el caută să elimine agentul infecțios. La fel a procedat și iudaismul mozaic, prin consiliul de la Iamnia. Romanii loviseră iudaismul din exterior, dar evreii mozaici au contracarat: dacă Templul fusese distrus, evreii au acordat un rol mult mai mare slujbei sinagogale; dacă preoția aharonică încetase, rabinul a câștigat mult în prestigiu; dacă nu se mai puteau aduce jertfe animale, centrul de greutate al devoțiunii s-a mutat pe rugăciuni (*tefilim*), pocăință (*tešuvah*) și fapte bune (*gmilut hasadim*).

În ceea ce privește afecțiunile produse de agentul patogen mesianic: evreii mozaici au găsit variante de a se descotorosi de o bună parte din el, „îmbogățind” setul de rugăciuni zilnice.

Mai concret, până în anul 90 e.n. evreii credincioși în Mesia continuau să se închine dimpreună cu evreii mozaici în adunări comune și în sinagogi (Fapte 13:5,14; 14:1; 17:1,2,10; 18:3,19,26; 19:8; Iac. 2:2). Orice evreu, din orice partidă religioasă sau sectă era primit în orice sinagogă. Chiar mai mult, exista obiceiul ca atunci când un evreu oaspete intra în sinagogă, să fie invitat să citească din *Tanakh* pericopa stabilită pentru Șabatul respectiv (Luca 4:16,17; Fapte 9:20; 13:15).

Dar evreii mesianici aflați în vizită în altă cetate, nu aveau semne distinctive pentru a fi identificați ca fiind mesianici, și au fost multe cazurile în care mesianicii au urcat la *bima* (un soi de amvon), au citit Sulurile sfinte, le interpretau prin lentila hermeneutică mesianică, își mărturiseau credința în Yeșua și ieșea scandal și tulburare, fapt atestat în multe locuri de cartea Faptelor.

Cum puteau fi aceștia îndepărtați? Soluția s-a dat la consiliul de la Iavne, din anul 90, și o vom prezenta în cadrul său mai larg: în iudaism, *Amidah* este setul de rugăciuni care se recită stând în picioare, elementul central al tuturor liturgiilor evreiești. El are trei secțiuni principale: prima este *Șvah* („Slăvește!”), a doua este secțiunea centrală, compusă din douăsprezece binecuvântări, iar a treia este secțiunea *Hodaa* („Mulțumiri”). În total, erau optsprezece binecuvântări, fiecare avea titlul său, și li se spunea *Șmone Esre*.

La consiliul de la Iavne rabbi Gamaliel al II-lea, autorizat de rabbi Yochanan ben Zakai a modificat *Amidah*, introducând o nouăsprezecea binecuvântare, *Birkat ha-minim*, „Binecuvântarea împotriva ereticilor”, plasată în secțiunea centrală și care spune:

Pentru apostazia care au respins *Torah*, să nu fie scăpare, și fie ca nazarinii și ereticii să piară numaidecât. Fie ca toți dușmanii poporului Tău, casa lui Israel, să fie îndepărtați pe

dată. Fie ca Tu să nimicești, să zdrobești și să smerești împărăția trufiei cât mai curând, în timpul zilelor noastre! Binecuvântat să fii Tu, Adonai, care-i zdrobești pe dușmanii Tăi și-l smerești pe cel trufaș.

Prin „nazarineni” se înțelegeau clar urmașii Nazarineanului; evreii mesianici nu puteau să citească aceste cuvinte sau să răspundă „Amen!” la ele, fără a intra sub pedeapsă cerească.⁶⁴ În consecință, ei au încetat să mai frecventeze sinagogile mozaicilor.

Ce importanță au pentru noi toate acestea? Importanța provine din două direcții: cea istorică și cea filosofică. Cea istorică arată că în această „capcană” a celei de-a nouăsprezecea „binecuvântări-blestem” trebuie căutate rădăcinile Articolului 1 din Crezul atanasian, precum și al altor dezavuări ulterioare, fie între iudaism și creștinism, fie între diferitele ramuri ale Bisericii denumite creștine.⁶⁵

Importanța filosofică subliniază încă o dată faptul că în elaborarea unui sistem teologic, de genul unui Crez sau al unei Mărturisiri de credință, este important nu numai să afirmi ce crezi, ci și să contești opusul lucrurilor crezute, sau măcar să introduci elemente care delimitează sistemul tău de alte sisteme.⁶⁶

⁶⁴ În Evul Mediu s-au mai îndulcit termenii binecuvântării, dar asta numai la presiunile creștinilor.

⁶⁵ Vezi în Bisericile ortodoxe unele „Rânduiești”, de genul *Cum se cuvine a primi pre jidovii cei ce vin să se boteze, Cum se cuvine a primi pre shismatici, adică pre papistașii care vin la drept măritoarea credință, Cum se cuvine a primi pe eretici, adică pe luterani și pe calvini, Cum se cuvine să ungem cu Sfântul mir pre ereticii care vin la credința ortodoxă*, etc.

⁶⁶ În acest sens este monumentală *Declarația de la Chicago despre ineranța biblică*, 1978.

Capitolul al IV-LEA

CATEHEZĂ ȘI CATEHISME ÎN BISERICILE PRIMELOR CINCI SECOLE

I. Manuale catehetice

Continuăm demersul nostru semnalând apariția primului „manual” catehetic din istoria Bisericii, numit *Didache* („Didahia, Învățăturile”), care se pare că a fost elaborat, ca o operă compozită, spre sfârșitul sec. I e.n.⁶⁷ Aici sunt discutate Calea Vieții și a Morții, apoi probleme liturgice ca botezul, postul, comuniunea, modalități de depistare a profeților falși, precum și alte chestiuni disciplinare.⁶⁸ Nevoia de a trăi o viață de statornicie și de veghere în vederea venirii Domnului era subiectul ultimului capitol.⁶⁹

Prin anul 107 e.n. Ignațiu din Antiohia a scris *Epistola către tralieni*, în care este redat un crez:

Prin urmare, fiți surzi față de oricine vă vorbește deosebit de Iisus Hristos, care este din butucul lui David, care este din Maria, care într-adevăr S-a născut, a mâncat și a băut, care într-adevăr a fost persecutat sub Pilat din Pont, care într-adevăr a fost crucificat și a murit în văzul ființelor din cer, de pe Pământ și de sub Pământ, care într-adevăr a înviat dintre cei morți.

Unul dintre cei mai timpurii scriitori care au apărut creștinismul este Aristides. Într-o scriere anterioară anului 138 e.n., el a rezumat:

Cât despre creștini, ei își trag obârșia de la Domnul Iisus Hristos. El este mărturisit a fi Fiul Dumnezeului cel Preaînalt, Care s-a pogorât din Cer prin Duhul Sfânt, fiind născut de o fecioară și întrupându-Se⁷⁰ (*sarkopoiethis*, n.ns), și într-o fiică a oamenilor Se sălășluisse Fiul lui Dumnezeu... Acest Iisus... a fost străpuns de iudei, a murit și a fost îngropat; și se spune că după trei zile a înviat și S-a ridicat la Cer... Ei cred că Dumnezeu este Creatorul și Făcătorul tuturor lucrurilor, în Care sunt toate lucrurile și din care sunt toate lucrurile.⁷¹

⁶⁷ Pr. prof. dr. Vasile V. Muntean, *Istoria Creștinătății – De la Hristos până la Reformă*, Sofia, București, 2004, p. 53

⁶⁸ C. Moreschini, E. Norelli, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine*, vol. I, Polirom, Iași, 2001, trad. H. Stănculescu, G. Sauciuc, p. 147-150.

⁶⁹ Earle Cairns, *op. cit.*, p. 71.

⁷⁰ Termenul *sarx* înseamnă, literal, carne. Verbul *sarkopoiethis* folosit în original semnifică „S-a încarnat” și se referă la faptul că Mesia și-a asumat un trup de carne împreună cu natura omenească a lui Adam înainte de Căderea în păcat. O variantă ar fi fost să se traducă „s-a înomenit (*enanthropesanta*)”, dar Crezurile de-ataunci contra-atacau învățăturile gnosticilor, care spuneau că lumea și carnea sunt inferioare și rele. Mesia a venit asumându-Și un trup de carne împreună cu natura omenească intrinsecă în vederea răscumpărării integrale a omului, adică duh-suflet ȘI trup. Restaurarea ființei omenești nu doar presupune, ci chiar necesită și răscumpărarea trupească. Această discuție, însă, este abordată în ciclul de lecții „Chipul mesianic al lui Yeșua”.

⁷¹ *The History of Christianity*, Lion Handbook to the Bible, England, 1977, p. 113.

Puțin mai târziu, prin anul 150 a fost scrisă *Epistula Apostolorum*.⁷²

În Tatăl, Conducătorul Universului,
Și în Iisus Hristos, Răscumpărătorul nostru,
Și în Duhul Sfânt, Paracletul,
În sfânta Biserică,
Și în iertarea păcatelor.

Ea este un rezumat foarte timpuriu al credinței adevărate.

Iustin Martirul (cca. 165) a produs o sumarizare similară celei a lui Aristides. El spune în felul următor:

Noi ne închinăm Dumnezeului creștinilor, pe care-L considerăm Unul de la început, creatorul și făcătorul întregii creații, văzute și nevăzute,
Și Domnului Iisus Hristos, Servul lui Dumnezeu, despre care profeții prevestiseră că va fi prezent cu neamul omenesc, vestitorul mântuirii și învățătorul învățăturilor bune.

Este demn de menționat și faptul că Iustin arată că în secolul al II-lea exista un serviciu liturgic la care luau parte și catehumenii (liturghia catehumenilor), și apoi, după plecarea lor, un serviciu euharistic, la care participau numai credincioșii botezați. „Negreșit, desăvârșirea acestei instituții bisericești este opera veacului al patrulea; dar despărțirea serviciului divin în două, adică o parte comună sau pentru toți – botezați ori numai candidați la botez – nu se poate contesta chiar în veacul al doilea.”⁷³

Deci, „începând cu veacul al II-lea, catehumenatul este bine orânduit. După apostoli, misionarii creștini s-au străduit să lămurească, mai cu seamă prin cateheze mistagogice, semnificația sacramentelor (...), inițiindu-i pe catehumeni în primul rând în tainele religiei, moralei și cultului creștin. Catehumenul era candidatul la botez, viitorul credincios.”⁷⁴ Terminarea statutului de catehumen se făcea, la cei merituoși, de obicei în noaptea de Paște, prin botez.⁷⁵

Hippolytus, un scriitor creștin prolific, ne spune că pe la anul 180 presbiterii din Smirna au condamnat învățăturile unuia numit Noetus și au prezentat învățătura și credința lor în contrast cu cea susținută de acesta:

De-asemenea, noi cunoaștem în adevăr un Dumnezeu, Îl cunoaștem pe Hristos, Îl cunoaștem pe Fiul, pătimind cum a pățimit, murind cum a murit, și înviat în a treia zi, și stând la dreapta lui Dumnezeu și venind să judece pe cei vii și pe cei morți. Și spunând acestea, spunem ce ni s-a predat și nouă.

⁷² John H. Leith (ed.), *op. cit.*, p. 16-17.

⁷³ Pr. prof. P. Vintilescu, *op. cit.*, p. 83.

⁷⁴ Pr. prof. dr. Vasile V. Muntean, *op. cit.*, p. 93.

⁷⁵ Pr. prof. P. Vintilescu, *op. cit.*, p. 82.

În a doua parte a sec. al II-lea, credința se putea rezuma în forme mai coerente, denumite *Regula fidei*, „Reguli ale credinței”. Irenaeus, de pildă, a fost „primul scriitor care a consemnat existența unui Canon (sau Regulă) de credință... Aceste *Reguli ale credinței* erau folosite *in extenso* în cadrul instruirii catehetice și erau destul de elastice. Catehumenul își însușea regulile, iar în partea finală a instruirii (care putea dura și 3 ani!), anterior botezului, le reda sub forma întrebărilor și a răspunsurilor, pentru a demonstra faptul că le cunoaște.

Această *Regula fidei* afirmau

...credința într-Unul Dumnezeu, Tatăl Atotputernic, care a făcut Cerurile și Pământul și mările și toate lucrurile care sunt în ele; și într-Unul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, care S-a întrupat⁷⁶ pentru mântuirea noastră; și în Duhul Sfânt Care, prin profeți, a făcut cunoscut planul mântuirii, și venirea și nașterea dintr-o fecioară și pătimirea și învierea dintre cei morți și înălțarea trupească la Cer a preaiubitului Hristos Iisus, Domnul nostru, și arătarea Sa viitoare din Cer, în slava Tatălui, pentru a aduna toate lucrurile (recapitula) și pentru a înălța din nou orice trup din întregul neam omenesc.”⁷⁷

Următorul scriitor catehetic este Tertulian care, „Către anul 203, (...) a alcătuit tratatul *De paenitentia*, în care recomanda novicilor o căință pre- și post-baptismală, spre a fi demni de noua viață întru Hristos”⁷⁸

În altă lucrare, *Împotriva lui Praxeas*, Tertulian scrie:

Cu toate acestea, noi, ca întotdeauna, și mai ales acum, ca fiind echipați de Paracletul, călăuzitorul în tot adevărul, credem (așa cum fac și aceștia) într-un singur Dumnezeu, dar supuși acestei dispensații (cuvântul pe care-l folosim noi pentru „oiconomie”) credem că acest singur Dumnezeu are un Fiul, Cuvântul Său care a ieșit de la El, prin care toate au fost făcute și fără de care n-a fost făcut nimic; că Acesta a fost trimis de Tatăl în fecioară și a fost născut de ea, atât om cât și Dumnezeu, Fiul omului și Fiul lui Dumnezeu, și a fost numit Iisus Hristos; că El a pățimit, a murit și a fost îngropat, după Scripturi, și fiind înviat de Tatăl și luat înapoi în Cer șade la dreapta Tatălui și va veni să judece viii și morții; și că după-aceea El, potrivit promisiunii, a trimis de la Tatăl pe Duhul Sfânt, Paracletul, sfințitorul credinței tuturor celor care cred în Tatăl, în Fiul și în Duhul Sfânt; că această Regulă ne-a fost predată de la începutul Evangheliei...

Cândva între anii 200-350 a fost scris papirusul *Der Balyzeh*, a cărui funcție nu se cunoaște exact. El consemnează:

Mărturisește credința...

Cred în Dumnezeu, Tatăl atotputernic (*Pantokratora*),

Și în Fiul Său cel Unul-născut,

Domnul nostru Iisus Hristos,

Și în Duhul Sfânt,

Și în învierea trupească,

Și în sfânta Biserică catolică.⁷⁹

⁷⁶ Vezi mai sus nota despre *sarkopoiethis*.

⁷⁷ *The History...*, p. 113-114.

⁷⁸ Pr. prof. dr. Vasile V. Muntean, *op. cit.*, p. 100.

Prin anul 215 e.n. Hippolytus, pe care l-am amintit mai sus, face o relatare a botezului în Roma. Aceasta este foarte importantă întrucât redă o mărturisire a credinței sub formă de întrebări și răspunsuri, pentru a demonstra faptul că ele au fost însușite de catehumeni.⁸⁰

Redăm această confesiune baptismală pe care o amintește Hippolytus:

Când persoana care se botează se pogoară în apă, cel care-l botează, punându-și mâna pe el, îi va zice: „Crezi tu în Dumnezeu, Tatăl Atotputernic (*Pantokratora*)?” Iar persoana care se botează va răspunde: „Da, cred.” Atunci, ținându-și mâna pe capul său, îl va boteza o dată. Apoi va spune: „Crezi tu în Hristos Iisus, Fiul lui Dumnezeu, Care S-a născut din Fecioara Maria și a fost răstignit sub Pilat din Pont, a fost mort și îngropat și S-a sculat a treia zi, a înviat dintre cei morți, S-a înălțat la Cer, S-a așezat la dreapta Tatălui și va veni să judece viii și morții?” Și când spune „Da, cred”, va fi botezat iarăși. Și din nou el va întreba: „Crezi tu în Duhul Sfânt, în sfânta biserică și în învierea trupului?” Persoana care se botează va spune: „Da, cred”, și va fi botezată a treia dată.”

„Marele Origen (m. 253) vorbea despre pocăință, de o convertire morală anterioară botezării, insistând asupra pregătirii îndelungate și preacaută a catehumenilor, cu însușirea celor mai însemnate puncte de credință.”⁸¹

El, împreună cu Clement, „au pus Evanghelia în termeni ce puteau fi înțeleși de oameni familiarizați cu cele mai înalte forme de cultură grecească, și stabilind, o dată pentru totdeauna, respectabilitatea noii credințe.”⁸²

Următorul pas ar putea fi *Crezul* pe care Marcellus îl supune atenției împăratului Iulian în anul 340 e.n.:

Cred în Dumnezeu, Atotputernicul (*Pantokratora*),
Și în Hristos Iisus, Fiul Său cel Unul-născut, Care S-a născut din Duhul Sfânt și din Fecioara Maria, Care a fost răstignit sub Pilat din Pont, a fost mort și a înviat a treia zi dintre cei morți, S-a înălțat la Ceruri și Și-a luat locul la dreapta Tatălui, de unde va veni să-i judece și pe cei vii și pe cei morți,
Și (cred) în Duhul Sfânt, în sfânta biserică, în iertarea păcatelor, în învierea trupului (*sarkos*) și în viața veșnică.

Un alt catehet important este Chiril al Ierusalimului care, în veacul al IV-lea, a scris un manual catehetic alcătuit din Procateheză și 24 de cateheze propriuzise. El trebuie citit în paralel cu așa-numitul *Crez apostolic*, pe care-l vom aminti puțin mai jos. Merită reținută o cugetare a ierusalimiteanului:

⁷⁹ Papirusul nu se referă la Biserica romano-catolică, ci la biserica universală, împărțiată în *oikumene*, adică în toată lumea cunoscută atunci.

⁸⁰ *The History...*, p. 115; John H. Leith (ed.), *op. cit.*, p. 23.

⁸¹ Pr. prof. dr. Vasile V. Muntean, *op. cit.*, p. 100.

⁸² *The History...*, p. 77.

Pentru că nu pot toți să citească Scripturile, deoarece îi împiedică de la cunoașterea lor, pe unii simplitatea minții, iar pe alții ocupațiile, pentru aceea am strâns în câteva fraze toată dogma credinței (adică în *Simbolul credinței*) ca să nu se piardă sufletul din pricina neștiinței. Vreau să vă amintesc că aceste cuvinte să fie recitate de voi cu toată râvna, să nu fie scrise pe hârtie, ci săpate, cu ajutorul memoriei, în inima voastră. Altă învățătură afară de aceasta să nu primiți, nici chiar dacă noi, care vă învățăm acum, ne-am schimba, și am grăi învățături contrare acestora. Auzind aceasta *amintește-ți de Simbolul credinței și primește la timpul potrivit din dumnezeieștile Scripturi demonstrarea fiecărui punct de credință. Căci învățăturile credinței n-au fost alcătuite așa cum li s-au părut oamenilor, ci cele mai importante au fost adunate din toată Scriptura și împlinesc o singură învățătură a credinței* (subl.ns). Și după cum sămânța de muștar dintr-un grăunte își întinde împrejur multe ramuri, tot astfel și acest simbol de credință, în puține cuvinte, a cuprins ca într-un sân, toată cunoștința evlaviei din Vechiul și Noul Testament (Cateheze V, 12).⁸³

Alister McGrath, care a întocmit o uriașă crestomație de scrieri creștine în care apare și acest citat, conchidea că... „Acesta este un pasaj foarte scurt, dar ilustrează un punct important: în vremea lui Chiril, crezurile deveneau tot mai importante.”⁸⁴

Nu se putea ca Augustin să nu aibă nimic de spus despre Crezuri; el redă o variantă africană:

Noi credem în Dumnezeu, Tatăl Atotputernic, Creatorul tuturor lucrurilor, Conducătorul veacurilor, nemuritor și nevăzut.

Noi credem în Iisus Hristos, Domnul nostru, născut de la Duhul Sfânt din Fecioara Maria, Care a fost crucificat sub Pilat din Pont, mort și îngropat, în a treia zi a înviat dintre cei morți, S-a înălțat la Cer și șade la dreapta lui Dumnezeu Tatăl, de unde va veni să-i judece pe cei vii și pe cei morți

Noi credem în Duhul Sfânt, în iertarea păcatelor, în învierea trupului (*carnis*) și în viața veșnică prin sfânta biserică catolică.

II. Locașuri de catehizare

Ridic o întrebare legitimă: unde, în ce locașuri, sau în ce medii ambientale se făcea catehizarea?

În prima fază, cateheza se făcea acasă, în cadrul întâlnirilor creștine particulare, în *sinaxe* (F.Ap. 18:26), sau în cadre semi-private: apostolul Pavel e un exemplu în acest sens, prin școala lui Tyranus din Efes (F.Ap. 19:9). Iustin Martirul care, pe la anul 150 ținea cursuri într-o încăpere de deasupra băilor publice, îi calcă pe urme.⁸⁵ Eusebiu din Cezareea, marele istoric al Bisericii, spune⁸⁶ că în Alexandria exista o școală catehetică, o *Didaskalion* care a fost condusă de Clement alexandrinul, Pantaenus și Origenes. Inițial, instruirea

⁸³ Pr. prof. dr. Ioan I. Ică, în „Rolul și importanța mărturisirii de credință”, în <http://www.crestinortodox.ro/dogmatica/dogma/rolul-importanta-marturisirii-credinta-68852.html>

⁸⁴ Alister McGrath, *The Christian Theology Reader*, p. 81, în <http://books.google.ro>

⁸⁵ *The History...*, p. 86.

⁸⁶ Eusebiu din Cezareea, *Istoria Bisericească*, V.10, 1.4.

catehumenilor era mai degrabă modestă⁸⁷, dar, cel puțin, ea exista. (A fost reînființată în 1893.)

În final, o dată cu *Edictul* dat de Împăratul Constantin la Mediolanum, în februarie 313, creștinismul devine o *religio licita*. Ca atare, primește dreptul de a-și ctitori lăcașe de cult, unde se va desfășura catehizarea (pre- și post-baptismală).

Nu mai este nevoie să spun că fiecare locație și grupul frecventat avea un efect psiho-social asupra catehumenilor.

III. Ce este și ce nu este un Crez?

Înainte de a continua discuția, merită să ne amintim faptul că am văzut până acum afirmații minimale de credință în *Tanakh* (Vechiul Testament), în cărțile *Legământului Înnoit* (Noul Testament), precum și relații dintre catehisme și crezuri. Dar, în definitiv, ce este un crez și ce nu este el?

Termenul „Crez” provind din latinescul *Credo* („Eu cred”), care apare în versiunea latină a Crezului apostolic și niceean. El este:

- 1: o formulare autoritară și scurtă a unei credințe religioase
- 2: un set de credințe fundamentale
- 3: un principiu călăuzitor.⁸⁸

Phillip Schaff, istoric al Bisericii, prezintă mai amplu:

Un Crez, o Regulă de credință sau un Simbol este o mărturisire de credință pentru uzul public, sau cuvinte puse într-o formă care expune cu autoritate anumite articole de credință care sunt considerate de cei care le-au întocmit ca fiind necesare pentru mântuire sau cel puțin pentru bunăstarea Bisericii creștine. Un crez poate acoperi întregul tărâm al doctrinei și practicii creștine, sau poate conține numai punctele care sunt considerate fundamentale și suficiente, sau care au fost disputate. Crezul poate fi în formă declarativă sau interogativă; el poate fi scurt și popular (cum ar fi Crezul apostolic și niceian), pentru uzul general sau în instruirea catehetică și la botez; sau poate fi mai elaborat și mai teologic, pentru slujitori și învățători, ca standard de doctrină publică. (...) În acest caz din urmă, o Mărturisire de credință este întotdeauna rezultatul unei controverse dogmatice și polemizează, mai mult sau mai puțin, direct sau indirect, cu erorile opozante. Pe fiecare simbol este pusă pecetea veacului său și situația istorică din care s-a ivit.⁸⁹

IV. Concilii și Crezuri

Edictul dat de Împăratul Constantin în 313 este absolut remarcabil pentru studiul nostru: creștinismul devine o *religio licita*. Ca atare, creștinii vor cuteza să-și afirme deschis credința și să o problematizeze, să teologhisească.

⁸⁷ C. Moreschini, E. Norelli, *op. cit.*, p. 279.

⁸⁸ <http://www.creeds.net/creed.htm>

⁸⁹ <http://www.ccel.org/ccel/schaff/creeds1.iii.i.html>

Pe lângă declarațiile „Iisus este Fiul lui Dumnezeu”, „Iisus este Domnul” și celelalte rudimente de mărturisiri, beneficiind de temelia scripturală și de iluminările spirituale ale unor învățați ai bisericilor, învățătura creștină a fost sistematizată și a prins formă în celebrul *Crez apostolic*, sau *Simbolul credinței*, mărturisire de credință din secolele II-III. Îl redau mai jos:

Crezul Apostolic

Cred în Dumnezeu, Tatăl atotputernicul, Creatorul Cerului și al Pământului.

Și în Iisus Hristos, singurul Lui Fiu, Domnul nostru, care a fost zămislit de Duhul Sfânt, S-a născut din fecioara Maria; a pățimit sub Pilat din Pont, a fost răstignit, a murit și a fost îngropat (S-a pogorât în locuința morților).⁹⁰ El a înviat a treia zi dintre cei morți, S-a înălțat la Ceruri și șade la dreapta lui Dumnezeu, Tatăl atotputernicul; de unde are să vină să judece viii și morții.

Cred în Duhul Sfânt, în sfânta Biserică universală, în părtășia sfinților, în iertarea păcatelor, în învierea morților și în viața veșnică. Amin!

Crezului i s-ar mai putea adăuga articole, de pildă cu privire la infailibilitatea și ineranța Sfintelor Scripturi, la păcătoșenia omului sau la mântuirea prin îndreptățirea prin credință⁹¹, însă, cu toate acestea, ele sunt repere pentru teologhisirea creștină și pentru apariția Mărturisirilor dogmatice de credință.

După Conciliul de la Niceea, 325 e.n., și respectiv Conciliul de la Constantinopol, 381 e.n., el a fost elaborat în următoarea formulare:

Crezul niceeo-constantinopolitan

1. Cred într-Unul Dumnezeu, Tatăl atotputernicul, Creatorul Cerului și al Pământului, și al tuturor lucrurilor vizibile și invizibile.
2. Și într-Unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu cel Unul-Născut, Care din Tatăl S-a născut mai înainte de toți vecii; lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, nu făcut, Cel ce este de o ființă cu Tatăl, prin Care toate au fost făcute;
3. Care pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire S-a pogorât din Ceruri și S-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Maria, fecioara, și S-a făcut om;
4. Și S-a răstignit pentru noi în zilele lui Pilat din Pont și a pățimit și a fost îngropat;
5. Și a înviat a treia zi, după Scripturi;
6. Și S-a înălțat la Ceruri și șade la dreapta Tatălui;
7. Și iarăși va să vină, cu slavă, să judece viii și morții; a Cărui Împărăție nu va avea sfârșit;
8. Și întru Duhul Sfânt, Domnul-de-viață-Făcătorul, Care din Tatăl purcede; Cel ce împreună cu Tatăl și cu Fiul este închinat și slăvit; Care a grăit prin prooroci;
9. Și într-una, sfântă, sobornicească și apostolică Biserică;

⁹⁰ Formularea din paranteză nu apare în versiunile mai timpurii ale *Crezului apostolic*.

⁹¹ Herman Witsius, *apud* John F. MacArthur, *Criza spiritualității*, Agape, Făgăraș, 2003, trad. O. Cosma, p. 81-89.

10. Mărturisesc un botez întru iertarea păcatelor;
11. Aștept învierea morților;
12. Și viața veacului ce va să vie. Amin.

Pentru istoria gândirii creștine, această *Mărturisire de credință niceo-constantinopolitană* este o piatră de hotar, el fiind rezultatul unor îndelungate și aprige bătălii cu diferite erezii. „Marile crezuri nu sunt numai înrădăcinate în istorie, ca sursa și baza lor, ci, de asemenea, sunt și încadrate în istorie, și poartă semnele istoriei. (...) Ele nu pot fi impuse Bisericii printr-un simplu *fiat*, ci sunt examinate, corectate, respinse și confirmate de istorie.”⁹²

Aici mai amintesc doar că sistemul de pregătire a catehumenilor în vederea botezului „a continuat până în secolele al V-lea și al VI-lea, când instruirea post-baptismală a devenit predominantă.”⁹³ Motivul este clar: în biserici se insinuase, și apoi fusese acceptată o erezie, botezul copiilor mici, pedo-botezul. Ca atare, instruirea în credința în elenizatul „Domn Iisus” putea fi numai post-baptismală. Se pierduseră reperatele amintite odată de preotul ortodox Mihail Bulacu: îndeplinirea condițiilor canonice, pregătirea teologică, pregătirea filosofico-religioasă, credința deplină, tactul pedagogic, ascendența morală creștină.

Cum am spus mai sus, *Edictul* dat de Împăratul Constantin în 313 este absolut remarcabil pentru studiul nostru, întrucât creștinii pot teologhisi deschis, și lucrul acesta se vede în dezvoltările teologice ulterioare. Au loc o serie de șapte concilii sau sinoade ecumenice, unde participă biserici răsăritene și apusene.

Redau aici aceste Concilii, anii în care au avut ele loc, precum și problemele abordate:

- I. Primul conciliu de la Niceea (325): condamnă doctrina lui Arius. Conciliul a stabilit învățătura trinitară a Bisericii, formulând forma scurtă a crezului creștin (vezi *Crezul apostolic*).
- II. Primul conciliu de la Constantinopol (381): a extins crezul creștin prin articolele 9-12 din simbolul niceo-constantinopolitan (vezi *Crezul niceo-constantinopolitan*), articole valabile până în prezent în Biserica Catolică și în Bisericile Ortodoxe Răsăritene.
- III. Conciliul de la Efes (431): condamnă nestorianismul și adoptă titlul de "Născătoare de Dumnezeu" (gr. *Theotokos*) pentru Maria din Nazaret.
- IV. Conciliul de la Calcedon (451): condamnă doctrina lui Eutihie I de Constantinopol (monofizismul, vezi mai jos *Crezul calcedonian*), și afirmă două firi în Iisus. Se retușează simbolul niceno-constantinopolitan. Acest conciliu, precum nici următoarele, nu sunt recunoscute de bisericile vechi orientale.

⁹² John H. Leith (ed.), *op. cit.*, p. 2-3.

⁹³ Craig Skinner, *The Teaching Ministry of the Pulpit*, Baker Book House, Michigan, SUA, 1973, p. 41.

V. Al doilea conciliu de la Constantinopol (553): se reafirmă declarațiile conciliilor anterioare, se condamnă noile teze ariene, nestoriene și monofizite.

VI. Al treilea conciliu de la Constantinopol (660-681): condamnă monotelismul, afirmă că Christos are două voințe: una dumnezeiască și una omenească.

VII. Al doilea conciliu de la Niceea (787): reintroduce cultul icoanelor și pune capăt iconoclasmului.⁹⁴

Analiza teologică a adevărilor dogmatizate de aceste concilii și limitele lor nu este scopul acestui studiu.

Următorul pas important pentru analizarea modului în care niște afirmații de credință au evoluat în catehisme, iar ulterior în Mărturisiri de credință, este Crezul elaborat la Conciliul de la Calcedon, în anul 451 e.n. El spune în felul următor:

Noi dar, urmând exemplul sfinților Părinți, toți într-un singur gând, îi învățăm pe oameni să mărturisească pe Unul și Același Fiu, Domnul nostru Iisus Hristos, Acesta fiind perfect în dumnezeirea Sa și perfect în umanitatea Sa; cu adevărat Dumnezeu și cu adevărat om, cu trup și suflet rațional; consubstanțial cu Tatăl în ceea ce privește dumnezeirea și consubstanțial (co-esențial, *homoousios*) cu noi în ceea ce privește umanitatea; în toate lucrurile la fel ca noi, dar fără păcat; născut din Tatăl mai înainte de toți vecii în ceea ce privește dumnezeirea, iar în zilele de pe urmă, pentru noi și pentru mântuirea noastră, născut din Fecioara Maria, Mama lui Dumnezeu, în ceea ce privește umanitatea; Unul și Același Hristos, Fiu, Domn, Singur-născut, de recunoscut ca având două firi (naturi, *phuseis*), fără a fi confundate, fără a fi schimbate, fără a fi împărțite și fără a fi separate, deosebirea dintre firi nefiind cu nici un chip înlăturată prin unirea lor, ci mai degrabă fiind păstrată proprietatea fiecărei firi și unindu-se într-o singură Persoană (*Prosopon*) și într-un singur Ipostas (*Hupostasis*)⁹⁵, neputând fi împărțit sau separat în două Persoane, ci unul și același Fiu, și singurul născut, Dumnezeu-Cuvântul, Domnul Iisus Hristos, așa cum prorocii au declarat de la început despre El și ne-a învățat Domnul Iisus Hristos Însuși și cum ni s-a predat în Crezul sfinților Părinți.

Cam în aceeași perioadă, adică secolele IV-V, a apărut așa-numitul Crez atanasian. El a fost scris împotriva convingerilor teologice ale lui Arius, decretat eretic. Acest Crez afirmă categoric:

⁹⁴http://ro.wikipedia.org/wiki/Conciliu_ecumenic. Vezi și http://www.voxdeibaptist.org/Conciliu_Ortodoxe.htm

⁹⁵ *Apud* Jaroslav Pelikan, ipostasul este „o singură substanță care subzistă în propria sa ființă unică și e una în număr.”

CREZUL ATANASIAN

Înainte de toate, cine vrea să fie mântuit este necesar să țină credința creștină universală, credință fără de care, dacă nu o ține întreagă și nepângărită, omul piere neîndoelnic pe veșnicie.

Iar credința creștină universală este aceasta, că noi ne închinăm unui (singur) Dumnezeu în Trinitate, iar Trinității în unitate; fără a confunda Persoanele și fără a diviza Dumnezeirea. Căci există o singură Persoană a Tatălui, o alta a Fiului, și o alta a Duhului Sfânt. Însă Dumnezeirea Tatălui, a Fiului și a Duhului Sfânt este într-un tot: egală în slavă, co-eternă în măreție. La fel cum este Tatăl, este și Fiul, și la fel este și Duhul Sfânt. Tatăl este necreat, Fiul este necreat și Duhul Sfânt este necreat. Tatăl este incomprehensibil, Fiul este incomprehensibil și Duhul Sfânt este incomprehensibil. Tatăl este infinit, Fiul este infinit și Duhul Sfânt este infinit. Tatăl este veșnic, Fiul este veșnic, și Duhul Sfânt este veșnic. Și totuși Ei nu sunt trei veșnici, ci un singur veșnic. La fel cum nu sunt trei Infiniți, nici trei Necreați, ci unul singur Necreat, și unul singur Infinit. În același fel, Tatăl este atotputernic, Fiul este atotputernic și Duhul Sfânt atotputernic. Totuși, nu sunt trei Atotputernici, ci Unul Singur. Cum Tatăl este Dumnezeu, Fiul este Dumnezeu, și Duhul Sfânt este Dumnezeu. Și totuși nu sunt trei Dumnezei, ci Un Singur Dumnezeu. După cum Tatăl este Domn, Fiul este Domn și Duhul Sfânt este Domn. Și totuși nu sunt trei Domni, ci Un Singur Domn. Căci după cum suntem obligați de către adevărul creștin să recunoaștem fiecare Persoană ca fiind Ea Însăși Dumnezeu și Domn. Astfel, ne este interzis de către credința creștină universală să spunem că există trei dumnezei, sau trei domni.

Tatăl nu este făcut din nimic: nici creat, nici născut. Fiul este doar de la Tatăl: nu este nici făcut, nici creat, ci născut. Duhul Sfânt este de la Tatăl și de la Fiul: nu este nici făcut, nici creat, nici născut, ci purcede. Astfel, există un singur Tată, nu trei tați; un Fiul, nu trei fii, un Duh Sfânt, nu trei duhuri sfinte.

În această Trinitate nici o Persoană nu este înaintea Celeilalte, sau după Cealaltă; nici una nu este mai mare sau mai mică decât Cealaltă. Ci toate trei Persoanele sunt împreună co-eternă și co-egale.

Astfel ca în toate lucrurile, cum este spus mai înainte, să se aducă închinare Unității în Trinitate și Trinității în unitate.

Astfel trebuie să creadă despre Trinitate cel ce vrea să fie mântuit.⁹⁶

Pe deasupra, este necesar ca pentru mântuirea veșnică omul să creadă de asemenea cu statornicie în întruparea⁹⁷ Domnului nostru Iisus Hristos. Căci dreapta credință este că noi credem și mărturisim că Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu este Dumnezeu și om. Dumnezeu din natura Tatălui, născut înainte de întemeierea lumii, și om din natura mamei Lui, născut în lume. Dumnezeu perfect și Om perfect, cu suflet rațional și (trup de) carne omenească. Egal cu Tatăl, în ceea ce privește Dumnezeirea Lui și inferior Tatălui, în ceea ce privește umanitatea Lui. Care deși este Dumnezeu și om, totuși nu sunt doi, ci un Hristos. Unul, nu prin convertirea Dumnezeirii în trup, ci prin asumarea omenescului în Dumnezeire. Unul, pe de-a întregul, nu prin amestecarea naturii, ci prin unitatea Persoanei. Căci așa cum sufletul rațional și (trupul de) carne omenească alcătuiesc un singur om, tot așa Dumnezeu și omul sunt una în Hristos.

Care a suferit pentru mântuirea noastră, S-a pogorât în locuința morților și a înviat a treia zi din morți. El S-a înălțat la Cer, S-a așezat la dreapta Tatălui și Dumnezeu Atotputernic, de unde va veni pentru a judeca viii și morții. La a Cărui venire toți oamenii vor învia în

⁹⁶ *Qui vult salvus esse, ita de Trinitate sentiat* (lat.).

⁹⁷ Vezi mai sus despre *sarkopoiethis*.

trupurile lor și vor da socoteală pentru faptele lor. Cei ce au făcut binele, vor intra în viața veșnică, iar cei ce au făcut răul, vor merge în focul veșnic. Aceasta este credința creștină universală în care dacă un om nu crede cu statornicie și neclintire, nu poate fi mântuit.

Se observă rapid faptul că este o producție cu elemente delimitative, ca să nu spun reacționară, cei care nu cred în acest fel fiind considerați nemântuiți.⁹⁸

Am ajuns la sfârșitul survolării modului în care, istoricește vorbind, afirmații minimale de credință vetero- și neo-testamentară s-au dezvoltat în catehisme și în Crezuri, inclusiv până la Conciliul al IV-lea. Vor mai avea loc încă trei Concilii denumite „ecumenice”, și la fiecare din ele se va elabora un corpus de învățături pe diferite planuri, dogmatic, liturgic, pastoral, etc. În anul 1054 se va și proceda la recunoașterea oficială a unei stări de spirit care, de fapt, exista de veacuri întregi: Schisma, ruperea bisericilor de Răsărit (ortodoxe), de cea de Apus, catolică⁹⁹. Cu certitudine că această schismă se va vedea și în Mărturisirile de credință elaborate ulterior de fiecare dintre aceste biserici.

În plus, după izbucnirea Reformei din 1517, bisericile provenite din Reformă au cunoscut un fenomen de diversificare și de îmbogățire a Mărturisirilor lor de credință.

Rămâne doar să mai aducem o informație de actualitate: Bisericile catolică, ortodoxe și răsăritene, protestante și neo-protestante, caută unirea lor întreolaltă cu orice preț, chiar și cu prețul sacrificării adevărului scriptural și doctrinar care-i făcea liberi. De aproximativ 100 de ani în sensul unirii s-au făcut pași importanți, la început în moduri mai oculate, apoi mai pe față (Consiliul Mondial al Bisericilor, etc.). În consecință, rămâne să vedem un nou Conciliu, al VIII-lea, la care ortodoxia se va uni cu catolicismul și, foarte posibil, cu bisericile provenite din Reformă. Următorii trei ani rămân să demonstreze sau să infirme această posibilitate.

⁹⁸ Ciprian considera că mântuirea este numai în Biserică: *extra Ecclesiam nulla salus* (lat.), „În afara Bisericii nu există mântuire”.

⁹⁹ Schisme mai avuseseră loc, vezi schisma acaciană (484-519), când se suspecta faptul că patriarhiile constantinopolitane înclină spre monofizitism și nu erau în acord cu învățăturile de la Conciliul de la Calcedon (451) privitoare la Persoana lui Iisus Hristos.

Capitolul al IV-lea

MĂRTURISIREA DE CREDINȚĂ: DEFINIȚIE DE LUCRU ȘI NECESITATEA EXISTENȚEI SALE

I. Mărturisirea de credință: definiție de lucru

În definitiv, ce semnifică sintagma „Mărturisire de credință”? Ea trebuie privită din mai multe unghiuri de vedere.

Concepția unui teolog ortodox, Ioan I. Ică despre mărturisirea de credință, în general, este următoarea:

Termenul de "mărturisire de credință" - care vine de la cuvântul grecesc *omologia*, semnificând acordul, adeziunea și consimțământul mai multor persoane, de afirmare în public, prin cuvânt și cu însăși viața, a unui fapt sau a unei convingeri sau credințe religioase. Dogmatic, înseamnă cartea care cuprinde învățătura de credință, formulată de Biserică pe baza Revelației și pe care credincioșii sunt ținuți s-o mărturisească înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor, după porunca Mântuitorului: "Tot cel ce Mă va mărturisi pe Mine înaintea oamenilor și Eu voi mărturisi pentru el înaintea Tatălui Meu din Ceruri" (Matei 10, 32). Fiindcă nu-i suficient numai să primim cuvântul lui Dumnezeu și să-l rostim "întru mărturisirea inimii", ci trebuie să se dea și o bună mărturie despre adevărul lui înaintea oamenilor (I Tim. 6, 12), după pilda lui Hristos care "a venit în lume să mărturisească adevărul" (Ioan 18, 37). Termenul pune accentul deci atât pe actul personal al mărturisirii credinței cât și pe conținutul sau adevărul credinței mărturisite.¹⁰⁰

Sunt de-acord cu profesorul Ică, dar eu abordez o concepție mai tehnică.

Mai întâi, **o Mărturisire este un sistem**, adică „un ansamblu de elemente (principii, reguli, forțe etc.) dependente între ele și formând un tot organizat, care pune ordine într-un domeniu de gândire teoretică, reglementează clasificarea materialului într-un domeniu de științe ale naturii sau face ca o activitate practică să funcționeze potrivit scopului urmărit.”¹⁰¹ Părțile care alcătuiesc sistemul sunt solidare, formează un tot unic și unitar, care finalmente trebuie să fie coerent, logic, articulat, necontradictoriu în sine însuși. În cazul dat, o Mărturisire este un sistem de convingeri.

Apoi, **o Mărturisire este nu numai un sistem de convingeri, ci de convingeri teologice**, mai mult sau mai puțin extins, **elaborat pe structura unui crez teologic istoric**.

Petre Țuțea mai făcea și precizarea pertinentă că sistemul este „o construcție rațională, un întreg logic paralel cu un întreg ontic.”¹⁰² Altfel spus, **o Mărturisire de credință este formularea logică a gândirii** unui individ, a unui grup de slujitori sau a unei întregi comunități de credință. Orice ar reflecta ea, ea **reflectă un întreg ontic**.

¹⁰⁰ Pr. prof. dr. Ioan I. Ică, *op. cit.*

¹⁰¹ DEX 1998, <http://dexonline.ro/search.php?cuv=sistem>

¹⁰² Petre Țuțea, *Omnia – Tratat de antropologie creștină*, în vol. II, „Sistemele sau Cartea întregurilor logice”, Timpul, Iași, 1993, p. 5.

În final, afirm categoric faptul că nici un sistem și nici o Mărturisire de credință nu are valoare dacă nu exprimă realitatea și adevărul de corespondență, care în iudaism, în mesianism și în creștinism este un adevăr revelat. Vizavi de adevărul revelat în relație cu o Mărturisire, transcriu un gând al lui Petre Țuța:

...nici gândirea autonomă-sistemică, nici paralelismul logico-ontic, nici corelația între concretul multiform, înregistrat prin percepții și reprezentări și reflecții prelucrătoare ale gândirii având ca scop: conceptul, definiția, legea, norma, soluția și sistemul, ci inspirația sau harul Divin care leagă nu numai cele două lumi, cea interioară și cea exterioară, adică eul și non-eul aici, ci lumea de-aici cu cea de dincolo, văzute ierarhic. Istoria, în care ancorează toți care absolutizează devenirea, atestă că Adevărul este transcendent în esență și nu are izvorul în om și în natură.

Deci, **o Mărturisire de credință**, pentru a fi considerată ca atare, **trebuie să exprime Adevărul revelat de Dumnezeu.**

Concluzia care se desprinde din cele înfățișate mai sus este o definiție de lucru:

O Mărturisire de credință este un sistem de convingeri teologice, elaborat pe structura unui crez teologic istoric, care prezintă formularea logică a gândirii unei entități raționale, reflectă un întreg ontic și exprimă Adevărul revelat de Dumnezeu.

II. Argumente în favoarea necesității existenței sau elaborării unei Mărturisiri de credință

În viața de credință un credincios adevărat nu trebuie să aibă o gândire utilitaristă, dar, totuși, se ridică întrebarea: de ce este necesar și util să existe sau să fie elaborată o asemenea Mărturisire? Ce funcții poate împlini existența sa?

A. Argumentul maturizării spirituale

Maturizarea spirituală este posibilă doar dacă un om cunoaște și crede spusele Bibliei. Avem de-a face, deci, cu o relație triumfiulară, persoană-Biblie-credință.

Credința este „o încredere neclintită în lucrurile nădăjduite, o puternică încredințare despre lucrurile care nu se văd”¹⁰³. Biblia furnizează obiectele care pot fi nădăjduite și crezute, lucrurile care nu se văd dar care pot fi apropiate prin credință. Teologic vorbind, există *fides qua creditur*, adică „credința prin care se crede”, încrederea și convingerea launtrică, precum și *fides quae creditur*, „credința care este crezută”, adică să cunoști obiectul credinței tale, să știi care-ți sunt lucrurile făgăduite.¹⁰⁴ O credință vagă, de tip mistic, nefundamentată pe

¹⁰³ *Epistola către evrei*, 11:1.

¹⁰⁴ *Epistola către evrei*, 11:13.

Sfânta Scriptură, se va evapora într-un abur, iar o cunoaștere temeinică a Bibliei, pe un plan pur intelectual, dar neînsuflețită de credință, îți va usca rădăcinile.

Dar care să fie relația dintre Biblie și o Mărturisire de credință? O prezint prin cuvintele elocvente ale lui Phillip Schaff, istoric al Bisericii. El spune că o Mărturisire de credință...

Nu este co-ordonată Bibliei, ci întotdeauna subordonată ei, aceasta fiind singura regulă infailibilă a credinței și practicii creștine. Valoarea Crezurilor depinde de măsura în care ele sunt în acord cu Scripturile. În cel mai bun caz, un Crez omenesc este doar o expunere relativ corectă și aproximativă a adevărului revelat, și poate fi îmbunătățită prin cunoașterea progresivă dobândită de Biserică, în timp ce Biblia rămâne perfectă și infailibilă. Biblia este de la Dumnezeu; Mărturisirea este răspunsul omului dat Cuvântului lui Dumnezeu (...). Biblia este *norma normans*; Mărturisirea, *norma normata*. Biblia e Regula *credinței* (*regula fidei*); Mărturisirea, regula *doctrinei* (*regula doctrinæ*). Prin urmare, Biblia are o autoritate absolută și divină, iar Mărturisirea doar una relativă și eclesastică. Biblia reglementează credința religioasă generală și practica, atât a laicilor cât și a clerului; simbolurile reglementează învățătura publică dată de slujitorii Bisericii, după cum Constituțiile și Canoanele reglementează guvernarea iar Liturghiile și cărțile de imnuri reglementează închinarea Bisericii.¹⁰⁵

O Mărturisire de credință „niciodată nu precede credința, ci o presupune.”¹⁰⁶

Pe de-altă parte, inexistența unei Mărturisiri este extrem de păgubitoare pentru natura rațională și sistematică a omului:

Nevoia de teologie și de crezuri provine din două fapte fundamentale. Unul este natura omului ca ființă inteligentă. (...) Ceea ce nu poate fi analizat critic și exprimat cu o claritate rezonabilă nu poate revendica supunerea întregii ființe a omului. Înțelegerea este necesară pentru angajamentul deplin al omului. Reiese că credința trebuie verbalizată și făcută inteligibilă. Prin aceasta nu spunem că credința trebuie îngădită între limitele rațiunii, dar înseamnă într-adevăr că credința nu trebuie să pretindă nici închiderea minții, nici sacrificiul integrității gândirii.

Credința creștină¹⁰⁷ susține și faptul că Dumnezeu este Adevărul și izvorul întregului adevăr. Să fim înțeleși, Dumnezeu este dragoste, precum și adevăr; voință, la fel de bine ca și gândire. În timp ce Dumnezeu poate fi adevărul, adevărul nu este Dumnezeu. Cu toate acestea, dacă Dumnezeu trebuie să fie cunoscut și slujit, El trebuie să fie cunoscut și slujit cu gândirea, la fel ca și cu inima și voința. Un angajament care nu-I slujește lui Dumnezeu cu gândirea este întotdeauna periculos și iresponsabil. Într-adevăr, articularea credinței în cuvinte inteligibile nu doar că va clarifica credința, ci devine ea însăși mijlocul unei dedicări mai profunde a inimii și a minții. Teologia și crezurile sunt o slujire a lui Dumnezeu prin viața minții și sunt indispensabile oricărei alte slujbe care-I poate fi adusă lui Dumnezeu.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Phillip Schaff <http://www.ccel.org/ccel/schaff/creeds1.iii.ii.html>, cap. I, par. 3

¹⁰⁶ Phillip Schaff <http://www.ccel.org/ccel/schaff/creeds1.iii.ii.html>

¹⁰⁷ ...la fel și cea mesianică.

¹⁰⁸ John H. Leith (ed.), *op. cit.*, p. 1-2.

B. Argumentul smereniei

Sfânta Scriptură se studiază cu credință, dar nu numai cu credință, ci și cu smerenie. Aceeași smerenie e necesară și pentru a înțelege că este foarte posibil ca lumina pe care Duhul Sfânt o dăruiește credinciosului, El s-o mai fi dăruit înainte și alto credincioși. În sensul acesta, C.H. Spurgeon, „prințul predicatorilor”, a comentat:

Să nu vă credeți atât de deștepți încât să gândiți sau să spuneți că puteți expune Scriptura fără asistența operelor învățaților veniți de la Dumnezeu care s-au trudit înainte de voi în ogorul propovăduirii... Pare ciudat că anumiți oameni care vorbesc atât de mult despre ceea ce Duhul Sfânt le descoperă lor prețuiesc atât de puțin ceea ce El le-a descoperit altora.¹⁰⁹

C. Argumentul sistematizării în vederea apologiei

Acest argument este strâns legat de cel de mai sus, dar e mai concentrat: un credincios trebuie să fie gata oricând să răspundă¹¹⁰ oricui îi cere socoteală de nădejdea care este în el, cu blândețe și teamă (I Petru 3:15), știind ce afirmă sau contestă Sfânta Scriptură. Afirmările și contestările ei nu sunt enumerate în Biblie în mod sistematizat, dar într-o Mărturisire sunt organizate în funcție de subiecte.

În altă ordine de idei, acolo unde adunările au o Mărturisire articulată, există șanse să se ridice oameni care gândesc și problematizează (Evr. 5:11-14), care știu ce cred și trăiesc ceea ce cred, și chiar unii care vor deveni slujitori ai Cuvântului și teologi dogmaticieni sau sistematicieni. Or, pe Pământul acesta nu cred că există o onoare mai mare decât aceea de a fi chemat de Cel Preaînalt pentru a fi slujitor al Sfântului Său Cuvânt.

D. Argumentul socializant istoric:

Mai sus indicam faptul că noii convertiți la credința în Mesia erau dascăliți de credincioșii mai experimentați. Catehumenii vedeau felul curat de trai al celor maturi și și-l însușeau, dar catehizarea orală își avea și ea rolul său: catehumenilor li se predau adevărurile biblice și erau avertizați cu privire la erori și erezii. Auzind adevărul explicat intelectual, catehumenii erau fundamentați biblic în credința lor. Se petrecea, astfel, ceea ce Fericitul Augustin spunea în forma „Credo ut intelligam”¹¹¹, iar Anselm de Canterbury repeta ca un ecou „Fides quaerens intellectum”.¹¹² La fel și în zilele noastre: atunci când un om este convertit de curând, întâlnirile sale cu „părintele duhovnicesc” și catehizarea pe baza unei Mărturisiri de credință va duce la o relație interpersonală mai strânsă. Comunitățile de credință nu sunt numai lăcașe unde oamenii se adună pentru a studia Sfânta Scriptură, ci și pentru a se încuraja în viața de credință și pentru a socializa.

¹⁰⁹ <http://www.creeds.net/creed.htm>

¹¹⁰ *Apologia* (gr.): o pledoarie defensivă. De-aici provine familia de cuvinte „apologie, apologetică”, precum și scriitorii apologeti din creștinismul timpuriu.

¹¹¹ „Cred pentru a înțelege” (lat.).

¹¹² „Credința care caută să înțeleagă” (lat.).

E. Argumentul relațional prezent:

Un alt argument al existenței unei Mărturisiri este cel relațional prezent: un credincios care dorește să se alipească de o adunare va putea solicita Mărturisirea acesteia, pentru a vedea dacă adunarea respectivă este curată doctrinar și nu se va alipi de o comunitate eretică

F. Argumentul transparenței

O adunare care nu are o asemenea Mărturisire de credință își privează credincioșii de posibilitatea de a aprofunda unele articole de credință sau unele doctrine și de a se maturiza astfel biblic și teologic. O asemenea adunare fie nu conștientizează utilitatea acestei lucrări, fie nu știe precis ce crede, fie caută să amăgească oamenii, lăsându-i să creadă că, aparent, există o unitate de convingeri religioase și că toți cred aceleași învățături.¹¹³

Ioan Ică aprofundează aceste convingeri ale mele. Inserez un pasaj din același articol „Rolul și importanța mărturisirii de credință”, dar invit cititorii să lectureze cu prudență și *cum grano salis*. O Mărturisire de credință...

...reprezintă o necesitate și un *terminus ad quem* al Descoperirii dumnezeiești și al tradiției dogmatice dinamice, care se cere fixată de către Biserică în formulări cuprinzătoare, clare, concise și fără echivoc, ca răspuns în fața ereziilor și posibilității de interpretare diferită a datului revelat pur, precum și a nevoilor credincioșilor de apărare, ca și de concentrare și, explicare mai pe larg a ceea ce trebuie să creadă. Nevoia lor a fost constantă, din momentul în care s-a constatat că, după căderea omului în păcat și din pricina ei, Cuvântul lui Dumnezeu se poate înțelege greșit și chiar și simboalele de credință, din pricina scurtimii lor, golurile lăsate de formulele lor generale, pot fi umplute de erezii. De fapt, toate Mărturisirile de credință au fost socotite totdeauna ca o dezvoltare și explicare, într-o formă mai explicită a învățăturilor cuprinse pe scurt și virtual în Simbolul niceo-constantinopolitan. Și al doilea, ca singura autoritatea Bisericii, în calitatea ei de "stâlp și întărire a adevărului" (1 Tim. 3, 15), ca una ce are pe Iisus Hristos capul ei și pe Duhul Sfânt care o călăuzește "spre tot adevărul" (Ioan, 16, 17) și este izvorul infailibilității ei, are dreptul și îndatorirea ca, în anumite momente ale existenței sale, sprijinindu-se ferm pe Revelația dumnezeiască și întrunită în sinoade sub asistența Duhului Sfânt, să creeze și să aprobe astfel de Mărturisiri de credință, ca mijloace de pază a dreptei credințe și cărora consensul întregii Biserici de pretutindeni le dă autoritatea de călăuze vrednice de toată încrederea. Evident, Biserica este infailibilă numai și pentru păzirea și exprimarea fără greșală a adevărului revelat, primit de la Hristos, deci pentru că este și rămâne permanent în adevărul lui Hristos. De aceea, pe de o parte Biserica este "stâlp și întărire a adevărului", iar pe de altă parte adevărul descoperit și credința dreaptă este stâlp și întărire a Bisericii. De aceea hotărârile de credință ale Sinoadelor ecumenice nu sunt socotite infailibile dinainte, ci numai după aceea de către conștiința comună a Bisericii, dacă și întrucât exprimă fidel credința dreaptă, transmisă în Sf. Scriptură și Sf. Tradiție în Biserică, și sunt acceptate de către pleroma Bisericii ca "Cuvânt al Domnului".

¹¹³ Care dintre opțiuni este mai tristă?...

G. Argumentul religiologic

Un alt argument pentru care este necesar să existe Mărturisiri de credință, atât în cadrul unei *Qehilah*, adică al Comunității de credință mesianică, și în cadrul unei *Ekklesia*, adică o adunare creștină este, de fapt, un motiv îngemănat, furnizat de două dintre disciplinele care alcătuiesc religiologia – mă refer la istoria religiilor și la sociologia religiilor. Prima fațetă a argumentului este formulat de Joseph Mitsuo Kitagawa:

Experiența religioasă pură are, în general, trei tipuri de expresie:

- Teoretică: prin simbol, concept, doctrină și dogmă;
- Practică: prin cult și adorare;
- Sociologică: prin grupări și asociații de cult.¹¹⁴

Cealaltă fațetă a argumentului provine din spațiul sociologiei religiilor și este puțin mai amplu: sociologii religiilor au enunțat câteva criterii pe baza cărora se poate identifica și distinge o biserică, sau chiar și o comunitate de credință dumnezeiască de o gloată, de un club social, și chiar de un grup de prieteni credincioși. Aceste elemente sunt următoarele:

- Logocentralitatea: Sfintele Scripturi sunt în „mijlocul” comunității;
- În cadrul comunității se predică pe baza Bibliei și biblic;
- În cadrul comunității există o structură de autoritate: pastor, presbiter, bătrân, rabin, preot, etc;
- În cadrul comunității există o „Mărturisire de credință” (eventual și un „Statut” sau „Regulament de ordine interioară”);
- În cadrul comunității există Sacramente, sau Taine, sau Acte de cult (cel puțin botezul și Cina Domnului);
- În cadrul comunității există metodologii de perpetuare și de supraveghere a lucrării duhovnicești, și chiar disciplinatorii (muștrare, interzicerea împărtășirii, excomunicare, etc, conform „Statutului” sau „Regulamentului de ordine interioară”).

Din punctul de vedere al istoriei și sociologiei religiilor, comunitățile de credință care nu au o Mărturisire de credință nu au tipul de expresie teoretică al doctrinei și dogmei și nu sunt considerate a fi biserici.¹¹⁵

Acum, după ce am enumerat argumentele în favoarea existenței unei Mărturisiri de credință concluzia se impune clar:

¹¹⁴ Joseph Mitsuo Kitagawa, *În căutarea unității. Istoria religioasă a omenirii*, Humanitas, București, 1994, trad. Claudia Dumitru.

¹¹⁵ Criteriile biblice pe baza cărora o grupare de oameni poate fi considerată a fi biserică este o altă discuție, mult mai nuanțată, care nu-și are locul aici. Capitolul DESPRE COMUNITATEA CREDINCIOȘILOR MESIANICI (*QEHILAH*) din partea a II-a a *Mărturisirii de credință mesianică* prezintă, într-adevăr, câteva repere.

Locul și funcția Mărturisirii de credință atât pentru un credincios activ în cadrul unei *Qehilah*, adică o comunitate de credință mesianică, sau în cadrul unei *Ekklesia*, adică o adunare creștină este, deci, de o valoare foarte mare. Locul și funcția Mărturisirii de credință pentru o *Qehilah*, sau pentru o *Ekklesia*, adică o adunare creștină este de o valoare și mai mare.

Pentru a-l parafraza pe John H. Leith, pentru orice comunitate de credință, mesianică sau creștină, Mărturisirea de credință trebuie să fie „un stindard, un strigăt de luptă împotriva firii pământești, a diavolului și a lumii”¹¹⁶.

Această scurtă istorie a apariției și dezvoltării Mărturisirilor de credință se încheie aici, iar partea a II-a, cea dogmatică, va conține Mărturisirea de credință mesianică.

¹¹⁶ John H. Leith (ed.), *op. cit.*, p. 9.

BIBLIOGRAFIE:

Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament, trad. D. Cornilescu, 1921-1923.

Cărți:

Alecsandri, Vasile, „Unor critici”, în *Ostașii noștri*, ciclul „Poezii postume”, Editura Pentru Literatură, București, 1967.

Breck, John, pr. prof., *Puterea Cuvântului în Biserica Dreptmăritoare*, IBMBOR, București, 1999, trad. M. Herghelegiu.

Bria, Ion, pr. prof. dr., „Tradiția”, în *Dicționar de teologie ortodoxă*, IBMBOR, București, 1994.

Cairns, Earle C., *Creștinismul de-a lungul secolelor*, publicată de Societatea Misionară Română, 1992.

Cassirer, Ernst, *Eseu despre om – Introducere în filosofia culturii umane*, Humanitas, București, 1994, trad. C. Cosman.

Cohen, Andre, *Talmudul*, Hasefer, București, 1999, trad. C. Litman.

Covey, Stephen R., *Eficiența în șapte trepte*, All, București, 1996, trad. G. Argintescu-Amza.

Eliade, Mircea, *Nostalgia originilor - Istorie și semnificație în religie*, Humanitas, București, 1994, trad. C. Baltag.

Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul*, Humanitas, București, 2000, trad. Brândușa Prelipceanu.

Eusebiu din Cezareea, *Istoria Bisericească*, format pdf.

Gordon, Vasile, pr. conf. dr., *Biserica și școala*, Christiana, București, 2003.

Hersch, Jeanne, *Mirarea filozofică – Istoria filozofiei europene*, Humanitas, București, 1994.

Kitagawa, Joseph Mitsuo, *În căutarea unității. Istoria religioasă a omenirii*, Humanitas, București, 1994, trad. Claudia Dumitru.

Leith, John H. (ed.), *Creeds of the Churches – A Reader in Christian Doctrine from the Bible to the Present*, John Knox Press, Louisville, Kentucky, USA, 1982, third edition.

MacArthur, John F., *Criza spiritualității*, Agape, Făgăraș, 2003, trad. O. Cosma.

McGrath, Alister, *The Christian Theology Reader*, în <http://books.google.ro>

Moreschini, C., Norelli, E., *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine*, vol. I, Polirom, Iași, 2001, trad. H. Stănciulescu, G. Sauciuc.

Muntean, Vasile V., pr. prof. dr., *Istoria Creștinătății – De la Hristos până la Reformă*, Sofia, București, 2004.

Mureșan, Pavel, *Ce este imitația?*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1980.

Romanato, G., Lombardo, M.G., Culianu, I.P., *Religie și putere*, ed, Nemira, București, 1996, trad. Maria-Magdalena Anghelescu și Șerban Anghelescu.

Skinner, Craig, *The Teaching Ministry of the Pulpit*, Baker Book House, Michigan, SUA, 1973.

Stan, Cristian, *Teoria educației – Actualitate și perspective*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001.

Tozer, A. W. , *Cunoașterea Celui Preasfânt*, LOGOS, Cluj-Napoca, 1996, trad. M. Mitrofan.

Țuțea, Petre, *Omul – Tratat de antropologie creștină*, în vol. II, „Sistemele sau Cartea întregurilor logice”, Timpul, Iași, 1993.

Vine, William E., *An Expository Dictionary of New Testament Words*, Fleming H. Revell Company, Old Tappan, New Jersey, USA, seventeenth impression, 1966.

Vintilescu, Petru, pr. prof., *Istoria liturghiei în primele trei veacuri*, Nemira, București, 2001.

Wach, Joachim, *Sociologia religiei*, Polirom, Iași, 1997, trad. F. Iorga.

Articole:

„Omiletică”, „Șema”, în *Dicționar enciclopedic de iudaism*, Hasefer, București, 2000, trad. V. Prager, C. Litman, Ț. Goldstein.

„Crez”, „Educația”, „Pavel”, în J.D. Douglas (red. pr.), *Dicționar Biblic*, Cartea Creștină, Oradea, 1995, trad. Liviu Pup, John Tipei.

Bria, Ion, pr. prof., „Tradiția”, în *Dicționar de teologie ortodoxă*, IBMBOR, București, 1994.

Langa, Tertulian, „Tradiția”, în *Credo – Dicționar teologic creștin din perspectiva ecumenismului catolic*, Dacia, Cluj-Napoca, 1997.

„Epistola către romani”, „Epistola către evrei”, în Donald C. Stamps (ed.), *Biblia de studiu pentru o viață deplină*, Life, București, 1996, trad. A. Marinescu, A. Mihalea, R. Mihăilescu.

„Confessions and Credo”, „Education in Bible Times”, „Romans, Epistle to the” în Trent Butler (ed. gen.), *Holman Bible Dictionary*, Holman Bible Publishers, Nashville, Tennessee, USA, 1991.

„Education”, în Ronald F. Youngblood (ed. gen.), *New Illustrated Bible Dictionary*, Thomas Nelson Publishers, USA, 1995.

Dicționare:

Dicționar biblic, redactor principal J.D. Douglas, ed. Cartea Creștină, Oradea, 1995, trad. Liviu Pup, John Tipei.

Dicționar enciclopedic de iudaism, Hasefer, București, 2000, trad. V. Prager, C. Litman, Ț. Goldstein.

Holman Bible Dictionary, general editor Trent Butler, Holman Bible Publishers, Nashville, Tennessee, USA, 1991.

New Illustrated Bible Dictionary, general editor Ronald F. Youngblood, Thomas Nelson Publishers, USA, 1995.

The History of Christianity, Lion Handbook to the Bible, England, 1977

SITOGRAFIE

Ică, Ioan I., Pr. prof. dr., „Rolul și importanța mărturisirii de credință”, în <http://www.crestinortodox.ro/dogmatica/dogma/rolul-importanta-marturisirii-credinta-68852.html>

McGrath, Alister, *The Christian Theology Reader*, în <http://books.google.ro>

<http://www.creeds.net/creed.htm>

<http://www.ccel.org/ccel/schaff/creeds1.iii.ii.html>

<http://www.ccel.org/ccel/schaff/creeds1.iii.i.html>

<http://www.crestinortodox.ro>

http://ro.wikipedia.org/wiki/Conciliu_ecumenic.

http://www.voxdeibaptist.org/Concilioi_Ortodoxe.htm

<http://dexonline.ro>